

REVUE
CÍRKEVNÍHO PRÁVA
CHURCH LAW REVIEW

47

3/10

Ročník XVI.

*Toto číslo Revue církevního práva vyšlo za finanční podpory
Katolické církevní rady kantonu Thurgau, Švýcarsko.*

*This issue of Church Law Review was sponsored
by the Catholic Council of the Canton of Thurgau, Switzerland.*

*Diese Nummer der Revue für Kirchenrecht
erschien dank der finanziellen Hilfe
vom Katholischen Kirchenrat des Kantons Thurgau.*

Finanční podporu Společnosti pro církevní právo
na její ediční činnost směřujte laskavě na běžný účet
u České spořitelny, a. s., 111 21 Praha 1, Na Perštýně 1,
číslo:

1939518309/0800

OBSAH

J. Mindlová: Vzpomínka na Ing. arch. Josefa Hyzlera	199
Z. Horák: Právní úprava výuky náboženství v českých zemích v letech 1948–1989	201
R. Míčková: Význam a přínos dokumentu Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve	225
D. Němec: Vznik, chápání a pozdější upřesnění právního institutu „formálního odpadu od katolické církve“ a jeho dopad na platnost manželství	239
ANOTACE A RECENZE	
Karel Malý, Michal Tomášek et al.: Nové jevy v právu na počátku 21. století. – I. Historické impulzy rozvoje práva (S. Příbyl)	255
Jiří Hoblík: Proroci, jejich slova a jejich svět (S. Příbyl)	257
INFORMACE	
Sympóziium kánonického práva v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí – 15. ročník (M. Pekarčík)	261
Konference Církve a stát na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně – 16. ročník (Z. Horák)	264
Ze Společnosti pro církevní právo	268
Krátké zprávy	276
NAŠE AKVIZICE	281

CONTENTS

J. Mindlová: In Memoriam Ing. Arch. Josef Hyzler	199
Z. Horák: Legal Regulation of Religious Education in the Czech Lands in 1948–1989	201
R. Míčka: The Importance and Contribution of the Document “Bases of the Social Concept of the Russian Orthodox Church“	225
D. Němec: The Conception, Understanding and Later Specification of the Legal Institution of the “Formal Defection from the Catholic Church” and its Impact on the Validity of Marriage	239

ABSTRACTS AND RECENSIONS

Karel Malý, Michal Tomášek et al.: New Phenomena in Law at the Beginning of the 21 st Century – I. Historical Impeti of Law Development (S. Příbyl)	255
Jiří Hoblík: Prophets, Their Words and Their World (S. Příbyl)	257

INFORMATION

The 15 th Canon Law Symposium in Spiš, Slovakia (M. Pekarčík)	261
The 16 th Annual Conference on Church and State at the Law School of Masaryk University in Brno (Z. Horák)	264
From the Church Law Society	268
Brief News	276

OUR ACQUISITIONS	281

INHALT

J. Mindlová: Erinnerung an Ing. Arch. Josef Hyzler	199
Z. Horák: Die rechtliche Regelung des Religionsunterrichts in böhmischen Ländern in den Jahren 1948–1989	201
R. Míčka: Die Bedeutung und Beitrag des Dokuments „Die Grundlagen der Sozialdoktrin der Russisch–Orthodoxen Kirche“	225
D. Němec: Entstehung, Begriff und spätere Präzisierung des Rechtsinstituts „des förmlichen Austritts aus der Katholischen Kirche“ und dessen Auswirkungen auf die Ehegültigkeit	239

ABSTRAKTA UND REZENSIONEN

Karel Malý, Michal Tomášek et al.: Neue Erscheinungen im Recht am Anfang des 21. Jahrhunderts – I. Historische Anregungen zur Rechtsentwicklung (S. Příbyl)	255
Jiří Hoblík: Propheten, ihre Sprüche und ihre Welt (S. Příbyl)	257

INFORMATIONEN

XV. Symposium des kanonischen Rechts in Zips (M. Pekarčík)	261
Konferenz Kirche und Staat an der Juristischen Fakultät der Masaryk Universität in Brünn – 16. Jahrgang (Z. Horák)	264
Aus der Gesellschaft für Kirchenrecht	268
Kurze Nachrichten	276

UNSERE AKQUISITIONEN	281

INDICE

J. Mindlová: A ricordo del Ing. arch. Josef Hyzler	199
Z. Horák: La regolazione giuridica dell'insegnamento di religione nelle Terre Boeme fra 1948–1989	201
R. Míčka: Il rilievo e l'apporto del documento „Gli elementi della concezione sociale della Chiesa ortodossa russa“	225
D. Němec: L'origine, la formazione e la precisazione posteriore dell'istituto di „actu formalis defectionis ab Ecclesia catholica“ e le sue conseguenze alla validità del vincolo matrimoniale	239
ANNOTAZIONI E RECENSIONI	
Karel Malý, Michal Tomášek et al.: Nuovi fenomeni nel diritto all'inizio del secolo XXI – I° Impulsi storici dello sviluppo di diritto (S. Příbyl)	255
Jiří Hoblík: Profeti, le loro parole, il loro mondo (S. Příbyl)	257
INFORMAZIONI	
15. simposio sul diritto canonico a Spiš (M. Pekarčík)	261
La Conferenza „La Chiesa e lo Stato“ alla Facoltà di Giurisprudenza della Università Masarykiana a Brno, 16. anno (Z. Horák)	264
Dalla Società per il diritto delle Chiese	268
Notizie brevi	276
LE NOSTRE ACQUISIZIONI	281

Vzpomínka na Ing. arch. Josefa Hyzlera

* 5. 4. 1923 v Mukařově

† 31. 7. 2010 v Praze

O mimořádně bohaté tvůrčí odborné činnosti Ing. arch. Hyzlera budou psát jistě jiní, povolanější. Dovolte mi zde ale malou osobní vzpomínku na něho, jako na člověka, jak jsem měla příležitost ho poznat během uplynulých více než třiceti let.

Můj manžel JUDr. Vladimír Mindl z titulu své funkce v Pražském stavebním podniku, orientovaném na péči o památkové objekty, přicházel služebně do styku i s panem architektem Hyzlerem, zvláště v období boje o záchranu areálu Anežského kláštera. Společný světový názor a společní přátelé, jako byl pater Jiří Reinsberg, je oba sblížilo natolik, že se pan architekt na manžela obracel i se svými osobními problémy, které spadaly do oblasti práva. Postupně jsme poznali i okruh jeho blízkých a při různých víkendových cestách navštěvovali místa, která nesla pečeť jeho předchozí projekční činnosti.

Nebyly to jen velké a známé stavby jako je třeba kaple na zámku v Horšovském Týně, radnice ve Stříbře, nebo hrad Landštejn a zámek v Tachově, ale často právě malé kostelíky, kterým věnoval svůj čas a kde bez jakéhokoliv nároku na odměnu uplatňoval svou odbornou erudici. Všude jsem pozorovala, jak místní duchovní správci toužebně čekají na jeho příchod, aby jim pomohl. Bohatá všestranná praxe, rozvázná povaha, kdy bral v úvahu všechny aspekty nejen stavby samé, ale i jejího provozu, vždycky vyústily v daných možnostech do optimálního řešení. To jsme měli možnost vidět i na naší chalupě v jižních Čechách, kde se praktický venkovský synek nezapřel, ať již šlo o vymetání komína nebo opravu dřevěného schodiště.

Pan architekt s sebou pravidelně vozil stojan a malířské náčiní a své umělecké vnímání světa přenášel na papír. Ještě nedávno bylo možno výsledky této jeho krásné záliby vidět při různých příležitostech na přednáškách a výstavách, naposled loni v muzeu v Českém Dubu, kde o svém pojetí krásy a krajiny bez jakýchkoli předem připravených poznámek před početným publikem se zanícením hovořil.

Osobnost pana architekta byla mimořádná v mnoha směrech, ale na mne dělal největší dojem tím, čím převyšoval své okolí a čím se navždy zapsal do mé paměti.

Byla to jeho zásadovost a pravdivost. Zažil v životě mnoho křivd a nespravedlivostí, ale nikdy se nemstil, nikdy neútočil, ani nebojoval za svůj zájem, i když k tomu byl často mým manželem povzbuzován. Ale na druhé straně stál jako skála, kde byl přesvědčen o své pravdě. To byl nezatlačitelný a nepohnutelný, bez ohledu na škody a ztráty, které z hlediska tzv. zdravého rozumu tím utrpěl.

Se stejným moudrým klidem, statečně a pokorně nesl bolesti a nemoci stáří. To ale nijak neomezilo kapacitu jeho ducha. Ještě v posledních měsících života zachycoval vzpomínky na uplynulý život, jak se k nim v tomto období bilancování vracel. Psal svým charakteristickým energickým rukopisem. Vždycky jsem se těšila na další pokračování, protože jsem měla možnost jeho paměti přepisovat. Plánoval ještě zpracovat další kapitoly o minulosti svého rodného kraje, škoda, že k tomu již nedojde.

Rozloučili jsme se s ním 10. 8. 2010 spolu s mnoha přáteli v kostele sv. Karla Boromejského v Praze pod Petřínem. Za Společnost pro církevní právo, jejímž členem Ing. arch. Josef Hyzler léta byl, se loučil u oltáře účastí na smutečních obřadech její předseda, Prof. Dr. J. R. Tretera. Vzpomínka na dobrého člověka, stejně jako logo naší společnosti a grafická úprava obálky Revue církevního práva, které navrhl, nás budou i nadále provázet.

Ing. Jana Mindlová, CSc.

Právní úprava výuky náboženství v českých zemích v letech 1948–1989

Záboj Horák

V době převratu, který provedli komunisté a jejich spojenci v Československu 25. února 1948, platila právní úprava výuky náboženství z let 1945–1948, což byla v zásadě právní úprava první Československé republiky.¹

1. Vývoj v letech 1948–1952/53

Zákon o jednotné škole

Ke změnám ve školském systému došlo zákonem č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (tzv. zákonem o jednotné škole), který byl schválen 21. dubna 1948, s účinností k 1. září 1948.² Zákonem o jednotné škole bylo zrušeno namnoze dosud trvajícím rozdělení škol podle pohlaví a zavedena povinná koedukace obou pohlaví. Dále došlo ke sjednocení nižšího stupně gymnázií a měšťanských škol do středních škol o první až čtvrté třídě, a to v zájmu potlačení „třídního rozdělování“ žáků po skončení pětileté obecné školy (tedy v jedenáctém roce věku).

Ustanovení zákona o vyloučení státního školství znamenalo zánik škol soukromých a církevních i v českých zemích (na rozdíl od Slovenska, kde byly církevní školy zlikvidovány již v roce 1945).³ V § 4 odst. 1 zákona o jednotné škole se totiž výslovně stanoví, že „školy jsou učiliště státní“. Ustanovení § 4 odst. 2 ponechávalo dosavadním soukromým a církevním vlastníkům škol naději na dodatečné stanovení výjimek zvláštním zákonem. Proto snad, v očekávání vydání takového zákona, docházelo k postátnění dosavadních církevních škol postupně. Bylo

¹ Srov. JANČAROVÁ, Markéta, *Právní úprava výuky náboženství v Českých zemích v 19. a 20. století*, in: Revue církevního práva č. 39–1/08, s. 42–47.

² § 94 zákona č. 95/1948 Sb.

³ Nariadenie Slovenskej národnej rady zo dňa 6. septembra 1944 č. 5/1944 Sb.n. SNR, o postátnení školstva na Slovensku.

však záhy dokonáno a poslední církevní školy přestaly podle pamětníků existovat o prázdninách 1949.⁴

Výuka náboženství ovšem byla povinným předmětem nejen ve školách církevních, ale také ve školách státních. Zánik církevních škol tedy neznamenal zánik výuky náboženství. Výuka náboženství pokračovala jak ve školách již dříve státních, tak i v bývalých církevních školách, transformovaných na školy státní.

Zákon o jednotné škole, provedený vládním nařízením č. 195/1948 Sb., zachoval výuku náboženství pro členy církví a náboženských společností jako povinný a klasifikovaný předmět, který se uváděl na vysvědčení. Jeho název zněl „Náboženská výchova“ a uváděl se až do školního roku 1952/1953 na první straně školního vysvědčení o prospěchu, před předměty „Hudební výchova“ a „Tělesná výchova“, tedy jako třetí předmět od konce.⁵ Rodiče mohli dát své děti z náboženské výuky odhlásit. Na vysvědčení se pak psalo „osvobozen“. Avšak děti bez vyznání nemohly být do náboženství přihlášeny, a to ani jako do nepovinného předmětu, ačkoli by dobrovolné přihlášení mohlo znamenat pro ně obohacení vzdělanostního rozhledu o informace, týkající se obsahu Bible a náboženského smýšlení velké části evropského lidstva.⁶

Náboženství se vyučovalo povinně na národních školách, tedy dřívějších pětiletých obecných školách, a v prvních třech postupných ročnících střední školy (tj. v osmi třídách celkem), po dvou hodinách týdně. Ve čtvrtém postupném ročníku střední školy se náboženství vyučovalo po jedné hodině týdně.⁷

Prof. Jiří Rajmund Tretera uvádí ve svém článku „Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950“, který je součástí sborníku *Stát a církve v roce 1950* vydaném nakladatelstvím CDK v Brně v roce 2000: „V záležitostech školní výuky náboženství si vedl režim v prvních letech své existence opatrně. Mezi řadovými členy mohutné, dvoumilionové komunistické strany bylo v té době ještě dost členů církví, aktivních i pasivních, kteří zatím nebyli nuceni „vyrovnat

⁴ Srov. Kolektiv autorů, *Církevní procesy padesátých let*. Sborník příspěvků z konference, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, Příloha: Oto Mádr, nar. 15. 2. 1917, o svém procesu z r. 1952, s. 3.

⁵ Viz Vysvědčení o prospěchu a chování za I. a II. pololetí Jiřího Vaingáta, vydané 4. střední školou ve Vršovcích v Praze. Viz archiv autora.

⁶ TRETERA, Jiří Rajmund, *Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950*, in: HANUŠ, Jiří, STRÍBRNÝ, Jan (eds.), *Stát a církve v roce 1950*, Brno, 2000, s. 28. Srov. také § 19 a § 69 zákona č. 95/1948 Sb.

⁷ § 14 odst. 2 vládního nařízení ze dne 26. července 1948 č. 196/1948 Sb., kterým se provádějí ustanovení školského zákona o školách národních a středních.

se s náboženskými předsudky“, jak se dělo později. Mnozí z komunistů byli tehdy přesvědčeni o užitečnosti náboženské výuky a pro své děti si ji přáli.⁸

Ústava z 9. května 1948

Zanedlouho po schválení zákona o jednotné škole byla vyhlášena Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948 č. 150/1948 Sb. (tzv. Ústava 9. května). Obsahovala proklamaci o svobodě svědomí a vyznání, o právní úpravě výuky náboženství se nezmiňuje.

§ 14 Ústavy stanovil:

„(1) Veškerá výchova a všechno vyučování buďtež zařízeny tak, aby byly v souladu s výsledky vědeckého bádání a nebyly v neshodě s lidově demokratickým zřízením.

(2) Vrchní vedení veškeré výchovy a všeho vyučování, jakož i dozor nad nimi přísluší státu.“

Ustanovení Ústavy 9. května hovořila o „výsledcích vědeckého bádání“. Za jediný vědecký světový názor byly však (aniž by to zpočátku bylo výslovně deklarováno) via facti uznávány nikoliv v té době dosažené výsledky vědy, ale ve vzdálené minulosti vytvořená politická ideologie, zvaná marxismus – leninismus. A právě součástí této ideologie (nikoliv vědy) byl ateismus, tj. protináboženský světový názor. O tom, že také protináboženský názor je názorem svého druhu náboženským, a že bezkonfesnost je také druhem konfesnosti, nebylo v předcházejícím rozvoji právního vědomí pochybnosti (zejména od prosincové ústavy z roku 1867, květnových zákonů 1868 a následující právní úpravy z roku 1870, která považuje stav bez vyznání čili bezkonfesijní za jedno z vyznání).⁹

Zákony o církvích z roku 1949 a podzákoné normy upravující výuku náboženství v letech 1949–1951

14. října 1949 byly schváleny zákony o církvích, uvrhující církve a náboženské společnosti do státního područí. „Prvním z nich byl zákon č. 217/1949 Sb., o zřízení Státního úřadu pro věci církevní, kterým byl položen základ pro přísný státní dozor nad církvemi a náboženskými společnostmi. Působnost ve všech věcech

⁸ TRETERA, Jiří Rajmund, *Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950*, s. 28.

⁹ Srov. HORÁK, Záboj, *Obnovení církevních škol v českých zemích v letech 1990–1991*, in: *Revue církevního práva* č. 40–2/08, s. 96.

církevních a náboženských, kterou až dosud vykonávaly jiné ústřední úřady, přešel na tento nový úřad řízený ministrem.¹⁰ Do rozsahu jeho působnosti patřily mimo jiné osobní a platové podmínky učitelů náboženství, úprava vyučování náboženství, schvalování učebních osnov, učebnic a pomůcek, vrchní dozor nad vyučováním náboženství a církevními učiteli všeho druhu, a to v dohodě s ministerstvem školství, věd a umění, jak to určovalo vládní nařízení č. 228/1949 Sb., vydané na základě zákona č. 217/1949 Sb.¹¹ Pro Slovensko byl zřízen Slovenský úřad pro věci církevní, řízený vládou určeným pověřencem, organizovaný obdobně jako Státní úřad pro věci církevní.¹² V krajích a okresech vykonávaly dozor nad církvemi příslušné krajské a okresní národní výbory, které byly v této oblasti podřízeny Státnímu úřadu pro věci církevní.¹³

Druhým ze zákonů o církvích byl zák. č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, jehož § 7 odst. 1 stanovil, že „...duchovenskou, kazatelskou a podobnou činnost mohou v církvích a náboženských společnostech vykonávat jen osoby, které mají k tomu státní souhlas.“¹⁴ Výuky náboženství se týkal § 5, který určil duchovním působícím v duchovní správě povinnost vyučovat náboženství bezplatně. Podrobnosti stanovila vládní nařízení schválená dne 18. října 1949, vydaná podle zákona č. 218/1949 Sb., která se týkala hospodářského zabezpečení jednotlivých církví resp. náboženských společností státem. První z nich, publikované pod č. 219/1949 Sb., se týkalo církve římskokatolické.¹⁵ Podle § 14 odst. 1 byli duchovní činní v duchovní správě povinni bezplatně vyučovat náboženství ve školách prvního a druhého stupně (tj. ve školách národních a středních, pro žáky od 6 do 15 let),¹⁶ pokud nebylo ve farním

¹⁰ TRETERA, Jiří Rajmund, *Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950*, s. 26.

¹¹ § 2 písm. f) vládního nařízení ze dne 25. října 1949 č. 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní.

¹² Srov. § 4 zákona č. 217/1949 Sb. a § 4 vládního nařízení č. 228/1949 Sb.

¹³ § 5 vládního nařízení č. 228/1949 Sb. Srov. JÄGER, Petr, *Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948–1989*, in: BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.), *Komunistické právo v Československu*, Kapitoly z dějin bezpráví, Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, Brno, 2009, s. 781.

¹⁴ TRETERA, Jiří Rajmund, *Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950*, s. 26.

¹⁵ Vládní nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římsko-katolické státem.

¹⁶ Viz § 1 odst. 2, § 23 a § 28 zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství.

obvodě postaráno o výuku náboženství zvláštním učitelem náboženství. Těmi byli učitelé náboženství – katecheté, zpravidla laici, nikoli duchovní. Pomocní duchovní (tj. kaplani) měli podle uvedeného vládního nařízení povinnost vyučovat náboženství bezplatně deset hodin týdně, samostatní duchovní (tj. faráři) pak osm hodin týdně. Ustanovení § 14 určovalo dále podmínky započítávání cesty do školy a zpět a stanovilo nárok duchovního na honorování nadpočetných vyučovacích hodin a rovněž na cestovné v tomto případě. Téměř doslovně stanovila tyto povinnosti i vládní nařízení týkající se hospodářského zabezpečení ostatních církví a náboženských společností státem.¹⁷

Podrobnou právní úpravu výuky náboženství v počátcích komunistického režimu doplňovalo vládní nařízení č. 121/1950 Sb. ze dne 14. července 1950, kterým se vydává platový řád pro laické učitele náboženství. Podle § 7 odst. 2 měli tito učitelé povinnost vyučovat 28 hodin týdně v první pracovní třídě a 24 vyučovací hodiny ve druhé pracovní třídě.

Státní úřad pro věci církevní vydal dne 21. srpna 1950 výnos o odměnách externích učitelů náboženství č. 537/1950 Úředního listu. Externí učitelé vyučovali náboženství jako své vedlejší zaměstnání.

Státní úřad pro věci církevní vydal po dohodě s ministerstvem školství, věd a umění rovněž pokyny o provádění dozoru na vyučování náboženství na školách z 18. září 1950.¹⁸ Podle nich vykonávaly dozor nad vyučováním náboženství všech vyznání po stránce státně a církevně politické okresní a krajské národní výbory především svými tajemníky pro věci církevní; vrchní dozor náležel Státnímu úřadu pro věci církevní. Po stránce věroučné vykonávali „dozor nad vyučováním svého vyznání diecézní inspektoři příslušné církve nebo náboženské společnosti.“¹⁹ Dozor po stránce pedagogické a při dodržování školních předpisů náležel ředitelům škol,

¹⁷ Srov. § 14 vládního nařízení č. 220/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve československé státem; § 14 vládního nařízení č. 221/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení evangelických církví státem; § 14 vládního nařízení č. 222/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve pravoslavné státem; § 14 vládního nařízení č. 223/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem.

¹⁸ Zn. 3561/50-I/2-SÚC. Publikován in: *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, Správní příručka k provádění státního dozoru na činnost církví a náboženských společností pro krajské a okresní církevní tajemníky, Ministerstvo školství a kultury, Praha, 1962, s. 78.

¹⁹ Bod 2. Pokynů o provádění dozoru na vyučování náboženství na školách z 18. září 1950.

okresním a krajským školním inspektorům.²⁰ Tento pokyn blíže doplnil Státní úřad pro věci církevní svým oběžníkem č. j. 4311/51-I/SÚC z 13. února 1951. Stanovil v něm povinnost okresních tajemníků pro věci církevní provést nejméně jednou ve školním roce inspekci všech učitelů náboženství ve školách.²¹

Perzekuce řeholníků a řeholnic

Ke snížení počtu aktivního duchovenstva, a tím i katechetů, došlo přepadením všech mužských řeholních komunit v noci ze 13. na 14. dubna 1950 a v noci z 27. na 28. dubna 1950. Celkem 2396 řeholníků v Československu bylo deportováno do centralizačních táborů, zřízených v některých klášterních budovách v pohraničí.²²

Počty katechetek se snížily následnou deportací téměř 13.000 řeholnic v Československu, která proběhla postupně od srpna 1950 do konce roku 1952.²³

2. Vývoj v letech 1952/53–1968

Nová právní úprava výuky náboženství od roku 1952

Skutečným negativním přelomem pro výuku náboženství ve školách byl až školní rok 1952/53. Patrně na základě dřívějšího politického rozhodnutí vedení Komunistické strany Československa²⁴ byl vydán výnos Ministerstva školství, věd a umění z 23. června 1952 č.j. 14941/52-I/4-MŠVU, o vyučování náboženství na školách I. a II. stupně.²⁵ Výnos se v úvodu odvolává na § 19 zákona č. 95/1948 Sb. Zdůraz-

²⁰ Tamtéž, bod 3.

²¹ Oběžník Státního úřadu pro věci církevní ze dne 13. února 1951 č. j. 4311/51-I/SÚC, I. bod 1. Publikován in: *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, Správní příručka k provádění státního dozoru na činnost církví a náboženských společností pro krajské a okresní církevní tajemníky, Ministerstvo školství a kultury, Praha, 1962, s. 78–79.

²² Viz TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 49.

²³ Viz tamtéž.

²⁴ ČERNÝ, Daniel, *Právní úprava výuky náboženství v českých zemích od roku 1945 do současnosti*, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha, 2008, s. 23.

²⁵ Publikován in: *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, Správní příručka k provádění státního dozoru na činnost církví a náboženských společností pro krajské a okresní církevní tajemníky, Ministerstvo školství a kultury, Praha, 1962, s. 76. Školy I. stupně byly školy národní (o pěti postupných ročnících), školy II. stupně byly pak školy střední (o čtyřech postupných ročnících) viz § 1 odst. 2, § 23 a § 28 zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství.

ňuje, že „rodiče mají právo dobrovolně a svobodně rozhodnout, zda se jejich dítě zúčastní vyučování náboženství či nikoli.“ Rodiče prý neoznamují své rozhodnutí včas, někdy tak činí až během roku, což má ztěžovat organizaci vyučování náboženství – stanovení počtu učitelů náboženství, zařazení do rozvrhu atd. Dále výnos ve svém druhém uvozujícím odstavci hovoří o tom, že „hodiny náboženství bývají často nevhodně zařazovány mezi hodiny povinných předmětů, takže tím vzniká nežádoucí přerušení pro žáky, kteří se náboženské výuky neúčastní.“ Tvrzení obou těchto uvozovacích odstavců, které jsou spíše zdůvodněním změny vyučování náboženství z povinného předmětu na nepovinný, jsou poněkud problematická. Vždyť naprostá většina žáků podle statistik náboženství navštěvovala, a žáci, kteří se ho neúčastnili, jelikož byli bez vyznání, anebo z něho byli odhlášeni, byli v malé menšině. Např. v Praze bylo v roce 1950 přihlášeno 95,35 % dětí, v Brněnském kraji 99,66 % dětí.²⁶ Výnos byl podle našeho názoru spíše veden snahou omezit účast žáků na výuce náboženství. K tomuto cíli pokyn stanovil, že rodiče žáků musí své dítě do 8. září každého roku přihlásit. Dále výnos hovoří o tom, že se škola „postará, aby žáci a rodiče byli řádně uvědoměni, že docházka do vyučování náboženství je dobrovolná a nepovinná.“ Hodiny náboženství se měly umístit do rozvrhu tak, aby nepřerušovaly „plynulost vyučování předmětům povinným pro všechny žáky.“ Na druhé straně výnos určuje: „Všem učitelům, i učitelům náboženství, se připomíná, že je jejich povinností, aby se vzájemně respektovali, aby se nedotýkali nevhodným způsobem přesvědčení a citu žáků a rodičů a neztěžovali tím vyučování náboženství.“

Státní úřad pro věci církevní vydal po prázdninách směrnicí z 23. září 1952 č.j. 34/52-SÚC, pro vytvoření obvodů pro vyučování náboženství.²⁷ Pokud bylo v některé škole méně než 16 žáků téhož vyznání a pokud bylo v obci více škol stejného typu, spojily se dvě nebo více škol dohromady pro vyučování náboženství toho kterého vyznání. Mohl to být případ početně menších vyznání, např. evangelického. Pokud se spojením několika škol nedosáhlo počtu 16 žáků, utvořila

²⁶ Uvedené údaje se týkají všech vyznání (sic). Viz BABIČKA, Václav, *Vývoj katolické religiozity v českých zemích v letech 1949–1989 (na základě zjišťování Státního úřadu pro věci církevní a Ministerstva kultury – Sekretariátu pro věci církevní)*, Sborník archivních prací, separát, 55, 2005, č. 2, s. 488–489.

²⁷ Směrnice uveřejněna in: *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, Správní příručka k provádění státního dozoru na činnost církví a náboženských společností pro krajské a okresní církevní tajemníky, Ministerstvo školství a kultury, Praha, 1962, s. 77–78.

se oddělení s menším počtem vyučovacích hodin. Pokud nebyl žádný žák nebo jen jeden, náboženství se nevyučovalo. Výjimka byla možná při spojení blízkých škol do vzdálenosti dvou kilometrů, pokud by se zvýšil počet žáků a nastal některý z následujících případů: při počtu žáků 2 až 4 se vytvořilo jedno oddělení po jedné hodině měsíčně, při počtu žáků 5 až 8 jedno oddělení po jedné hodině za 14 dnů. Při počtu žáků 9 až 15 se vytvořilo jedno oddělení po jedné hodině týdně, při počtu 16 až 50 pak jedno oddělení po dvou hodinách týdně. Podle směrnice se měly vyučovací hodiny přidělit nejprve duchovním činným v duchovní správě, kteří měli povinnost vyučovat náboženství bezplatně. Laičtí učitelé náboženství měli být ustanoveni, pokud byl jejich pracovní úvazek v I. pracovní třídě alespoň 14 hodin týdně resp. 12 hodin týdně v II. pracovní třídě.²⁸ Pokyn řešil i situace, o kolik procent se bude krátit plat těchto laických učitelů náboženství, když bude jejich úvazek menší, než byl předepsán vládním nařízením č. 121/1950 Sb. Pokud nebylo možné ustanovit je, měli nastoupit externí učitelé náboženství. Směrnice stanovila např. i náhradu cestovného k vyučování náboženství.

Je třeba dodat, že v popisované době vedly okresní národní výbory evidenci náboženského vyznání občanů. Ta byla zrušena až vládním usnesením ze dne 27. července 1954.²⁹ Do té doby se na vysvědčeních žáků jejich náboženské vyznání nebo stav bez vyznání uvádělo. Ministerstvo školství, věd a umění tuto povinnost potvrdilo s tím, že vyznání žáka je třeba „vždy vyplňovat, a to i v případech, když se snad některému náboženství na škole dosud nevyučuje“.³⁰

Výuka náboženství od školské reformy v roce 1953

Dne 24. dubna 1953 byl schválen zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů, tj. nový školský zákon, který nabyl účinnosti dnem vyhlášení, tj. k 7. květnu 1953. Tímto zákonem byl derogován zákon o jednotné škole č. 95/1948 Sb. i na něj navazující vládní nařízení č. 196/1948 Sb., tedy právní předpisy stanovující povinnou výuku náboženství.

²⁸ O laických učitelích náboženství viz výše, vládní nařízení č. 121/1950 Sb. ze dne 14. července 1950.

²⁹ Úřední list, částka 107 z roku 1954.

³⁰ Viz Věstník Ministerstva školství, věd a umění vydaný 20. ledna 1950, ročník VI. Sešit 2, Část vyhlášková, Oznámení ministerská: Označování náboženského vyznání na vysvědčeních, s. 8. (Č. 132 177/49-I z 16. ledna 1950). Oznámení obsahuje přehled náboženských vyznání, která „se vyskytují v Československé republice“. Jedná se o státem uznané církve a náboženské společnosti.

O výuce náboženství se nový školský zákon nezmiňuje, což bylo tichým vyjádřením vůle zákonodárce vyřadit náboženství jak z výuky povinné, tak klasifikované. Další výuka se opírala již nikoliv o zákonný podklad, ale o interní směrnice, což trvalo až do konce školního roku 1989/1990 včetně. Neuváděla se na vysvědčení.³¹

Řadoví členové církvi začali být nejpozději od roku 1955 pro své vyznání podrobováni značným omezením a vystaveni rozsáhlému šikanování právě v oblasti vzdělávání.³² Měli obtíže s přijetím na střední a vysoké školy a někdy i do učení nebo jim a jejich rodičům bylo v tomto směru vyhrožováno. Autor tohoto pojednání si pamatuje na vyprávění svého otce, který mu tlumočil rozhovor z počátku osmdesátých let 20. století, který vedl s jedním členem Komunistické strany Československa a pracovníkem oddělení pro zvláštní úkoly jednoho středočeského podniku. Ten otce nabádal, aby své syny nepřihlašoval na náboženství ve škole, jinak prý nebudou moci studovat na gymnáziu ani na vysoké škole.

Také rodiče byli při pravidelných prověrkách na pracovištích podrobováni zkoumání, jak se „vyrovnali s náboženskými předsudky“ a k tíži nebo k dobru jim bylo přičítáno, zda dali či nedali své dítě zapsat do náboženské výuky.

V publikaci nazvané „Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice. Správní příručka k provádění státního dozoru na činnost církvi a náboženských společností pro krajské a okresní církevní tajemníky“, kterou vydalo Ministerstvo školství, věd a umění roku 1962, je uveden komentář k výnosu Ministerstva školství, věd a umění z 23. června 1952. Podle tohoto komentáře přihláška žáka k výuce náboženství byla od školního roku 1953/54 přijata jen tehdy, pokud ji podepsali oba rodiče. V případě podpisu jen jednoho rodiče žák být zařazen nesměl.

Od školního roku 1953/54 se dle výše uvedeného komentáře mohli do vyučování náboženství přihlásit žáci 2. až 7. tříd všeobecně vzdělávacích škol. Všeobecně vzdělávacími školami byly od tohoto roku osmiletá střední škola (pro žáky od šesti do čtrnácti let), jedenáctiletá střední škola (pro žáky od šesti do sedmnácti let),

³¹ Viz Vysvědčení Jiřího Vaingáta z I. pololetí školního roku 1953/1954, vydané 82. osmiletou střední školou v Praze 13 – Vršovicích a Vysvědčení Jiřího Vaingáta o závěrečné zkoušce vydané 82. osmiletou střední školou v Praze 13 – Vršovicích dne 26. června 1954. Viz archiv autora.

³² TRETERA, Jiří Rajmund, *Nová právní situace církvi a náboženských společností v roce 1950*, s. 29.

zakončená maturitou, a národní škola (o pěti postupných ročnících, tj. pro žáky od šesti do jedenácti let).³³

Zákonodárné změny v letech 1956 a 1960 s vlivem na výuku náboženství

§ 2 vládního nařízení č. 19/1956 Sb. zrušil Státní úřad pro věci církevní. Jeho působnost přešla na nově zřízené ministerstvo školství a kultury.³⁴

Ústava z roku 1960, ústavní zákon č. 100/1960 Sb., zajišťovala svobodu náboženství, resp. jen svobodu svědomí, pouze formálně. O výuce náboženství se nezmíňovala.³⁵ Čl. 16 odst. 1 stanovil: „Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu.“ Čl. 24 odst. 3 určoval: „Veškerá výchova a všechno vyučování jsou založeny na vědeckém názoru a na těsném spojení školy se životem a prací lidu.“

3. Výuka náboženství v letech 1968–1971

K jistému pozitivnímu obratu došlo v roce 1968. Na jaře 1968 začalo reformní vedení sekretariátu pro věci církevní ministerstva kultury a informací pracovat na novém znění směrnic pro výuku náboženství, které měly změnit zastaralou úpravu z 50. let.³⁶

Výnos Ministerstva kultury a informací čj. 11 843/68 C

o vyučování náboženství žáků škol I. cyklu ze dne 20. srpna 1968

„Po jednáních se slovenskými představiteli církevního dozoru vydal sekretariát 20. srpna 1968 výnos ministerstva kultury a informací o vyučování náboženství na školách I. cyklu, který přinesl zásadní změny, ovšem vzhledem k následné okupaci vojsky Varšavské smlouvy a formálním nedostatkům neznamenal definitivní řešení – jednak nebyl distribuován v dostatečném množství do jednotlivých

³³ Jak stanovil § 3 a § 4 zákona č. 31/1953, o školské soustavě a vzdělávání učitelů.

³⁴ Srov. JÄGER, Petr, *Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948–1989*, s. 781.

³⁵ Na rozdíl od dnes platné Listiny základních práv a svobod, čl. 16 odst. 3. K Ústavě z roku 1960 viz JÄGER, Petr, *Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948–1989*, s. 778–780.

³⁶ Srov. CUHRA, Jaroslav, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR č. 32, Praha, 1999, s. 82.

okresů, jednak podcenil zájem o výuku náboženství ve změněných podmínkách a pomínil možnost působení laických učitelů.³⁷ Uvedený výnos nebyl publikován ve Věstníku Ministerstva školství a Ministerstva kultury a informací, jak bylo pro interní směrnice upravující oblast výuky náboženství obvyklé. Je na něho pouze učiněn odkaz v poznámce u článku 6 následujícího výnosu o výuce náboženství Ministerstva kultury a informací ze dne 22. října 1968. Uvádí se tam, že výnosem z 20. srpna 1968 byly zrušeny směrnice Státního úřadu pro věci církevní a Ministerstva školství, věd a umění z let 1950 až 1952, které se týkaly výuky náboženství ve školách. Jednalo se o směrnici Státního úřadu pro věci církevní ze dne 18. září 1950 čj. 3561/50-I/2 o dozoru nad vyučováním náboženství, směrnicí Státního úřadu pro věci církevní ze dne 13. února 1951, čj. 4311/51-I/1 o provádění dozoru nad vyučováním náboženství, výnos Ministerstva školství, věd a umění ze dne 23. června 1952, č.j. 14 941/52-I/4 o vyučování náboženství na školách 1. a 2. stupně a výnos Státního úřadu pro věci církevní ze dne 23. září 1952 čj. 34/52, o tvoření obvodů pro vyučování náboženství.

Výnos Ministerstva kultury a informací čj. 14 533/68 C

o vyučování náboženství žáků škol I. cyklu z 22. října 1968

Uvedený výnos byl uveřejněn ve Věstníku Ministerstva školství a Ministerstva kultury a informací ročník XXIV Sešit 28 z 10. října 1968 (sic). Pod výnosem je podepsána dr. Erika Kadlecová, CSc., vedoucí sekretariátu pro věci církevní, známá svým vstřícným postojem k církvím.

Za jednoznačně pozitivní krok z hlediska rozšíření výuky náboženství, a tím i svobody vyznání jednotlivce, lze označit opětovné rozšíření pro žáky 2. až 9. ročníku (čl. 1 odst. 1). Slibné bylo i prohlášení článku 1 odst. 3 výnosu, které stanoví: „Orgány státní správy po obsahové stránce do vyučování náboženství nezasahují.“

Hlavní změna, kterou výnos přinesl oproti dosavadní úpravě, a to i z historického pohledu, spočívala v tom, že přihlášky k vyučování náboženství přijímaly na začátku každého školního roku příslušné farní úřady (úřady náboženských obcí), kterým byla svěřena výuka náboženství (čl. 1 odst. 2). Vyučování náboženství měly organizovat církve a náboženské společnosti zásadně ve svých místnostech (čl. 4 odst. 1). Tak např. v sakristii kostela sv. Jiljí v Praze na Starém Městě vedl výuku asi 10 dětí o. Ludvík Jiljí Dubský, OP, člen v skrytu působícího dominikánského

³⁷ Ibid., s. 82.

řádu, který byl v roce 1968 ustanoven administrátorem a později farářem farnosti sv. Jiljí. Výuka probíhala ještě v první polovině sedmdesátých let.³⁸

V místech, kde by církve a náboženské společnosti neměly vhodné místnosti k výuce, mohly požádat místní národní výbor o bezplatné propůjčení místností ve školní budově na potřebnou dobu (čl. 4 odst. 2). Je třeba dodat, že výuka často probíhala ve školách, protože se zvýšil počet žáků přihlášených na náboženství a prostory far by prostě nestačily.

Podívejme se na diskusi z evangelického prostředí, která nám může pomoci nahlédnout na ustanovení výnosu ministerstva o tom, že náboženství se přesouvá na fary resp. do sborů. Na zasedání konventu pražského seniorátu Českobratrské církve evangelické, které proběhlo v roce 1969, se řešila otázka, do jaké míry má církev usilovat o to, aby se vyučování náboženství vrátilo do škol a žádat své faráře, aby náboženství ve školách vyučovali.³⁹ Od roku 1952/53, kdy došlo ke změnám předpisů o výuce náboženství, se totiž výuka náboženství evangelických dětí přesunula převážně do sborů. Pražští faráři zastávali názor, že výuka má probíhat nadále ve sborech, vzhledem k tomu, že jde o zavedenou praxi, s níž má církev zkušenosti a spojuje děti se sborem. Je důležité, aby co nejvíce dětí chodilo především do sboru. Výuka ve škole je v podstatě u dětí neoblíbená, protože znamená povinnost a povinnosti nemají lidé rádi.

Faráři mimopražských sborů namítali, že tyto úvahy jsou vedeny mentalitou člověka, který žije ve městě. Na venkově je na prvním místě úcta k orgánům veřejným, a tedy ke škole. Bude-li se dítě účastnit náboženství ve škole, bude dítě i jeho rodiče mít větší úctu a větší potřebu se náboženství zúčastnit. Pokud bude probíhat výuka náboženství na faře, budou se jí účastnit jen děti „jádra“ členů církve, ve škole naproti tomu i někteří další. Náboženství není zcela soukromou záležitostí, ale něčím, čeho by si veřejnost měla všimnout.⁴⁰

Přikláníme se k názoru evangelických farářů z mimopražských sborů. Domníváme se, že výuka náboženství měla probíhat především ve školách. Ustanovení

³⁸ Informace čerpány v rozhovoru vedeném v Praze 25. července 2010 s paní Václavou Čepelákovou (nar. 21. října 1933 v Praze), úřednicí, která tehdy v kostele sv. Jiljí ve svém volném čase pomáhala s květinovou výzdobou a úklidem kostela.

³⁹ Pražský seniorát tvoří sbory nacházející se v hlavním městě Praze a sbory na západ, jih a jihozápad od Prahy (náležejí do něho např. sbory v Příbrami, Rakovníku a Benešově u Prahy).

⁴⁰ Informace čerpány v rozhovoru s Prof. JUDr. Jiřím R. Treterou vedeném dne 28. srpna 2010 v Praze. Prof. Tretera byl členem tohoto konventu a jeho jednání se osobně jakožto poslanec zúčastnil.

výnosu ministerstva z této reformní doby o tom, že výuku organizují církve na farech, napomáhalo na jedné straně k osvobození církví od nepřiměřené státní kontroly, ale na druhé straně napomáhalo bezděčně k tomu, aby se církve uzavíraly do jakéhosi novodobého „ghetta“.

Podle shora uvedeného výnosu mohli náboženství vyučovat duchovní činní v duchovní správě, jimž příslušela odměna podle vládních nařízení o hospodářském zabezpečení jednotlivých církví státem č. 219–223/1949 Sb., doplněnými v roce 1968 o vládní nařízení č. 70/1968 Sb., o hospodářském zabezpečení církve řeckokatolické státem. Za nadpočetné hodiny vyučování náboženství příslušela těmto duchovním odměna 10 Kčs (Korun československých).

Služné samostatného duchovního správce, tj. v katolické církvi faráře nebo administrátora farnosti, mezi 4. a 6. rokem jeho duchovní služby činilo po měnové reformě z roku 1953, tedy i v roce 1968, měsíčně 956 Kčs hrubého (základní plat včetně první trienálky 756 Kčs + hodnotní přídavek 200 Kčs).⁴¹ To bylo pro intelektuální povolání podprůměrné ohodnocení. Pro srovnání: plat hospodářského právníka v podniku, který nezastával vedoucí funkci, činil v roce 1968 cca 1800 Kčs. Právníci v podniku přitom patřili k příslušníkům pracující inteligence, která byla platově podhodnocena. Částka 10 Kčs za hodinu představovala tedy možnost zlepšení finanční situace duchovních při jejich zapojení do výuky náboženství.

Ostatním osobám (laickým katechetům) poskytovala odměny příslušná církev. Výše odměny mohla činit až 10 Kčs (čl. 3 výnosu).

Poměrně svobodné období, započaté v době Pražského jara 1968, pokračovalo, pokud jde o výuku náboženství, nějakou dobu i po okupaci provedené vojsky Sovětského svazu a dalších členů Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968. Došlo ke zvýšení účasti dětí na výuce náboženství.⁴²

⁴¹ Viz § 3 zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, § 8–12 vládního nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem a čl. 5 vyhlášky ministra financí č. 169/1953 Ú. l., již se vyhláší nové platové sazby státních zaměstnanců. Viz *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, Správní příručka k provádění státního dozoru na činnost církví a náboženských společností pro krajské a okresní církevní tajemníky, Ministerstvo školství a kultury, Praha, 1962, s. 20–31 a 92–93.

⁴² Viz dále kapitulu o statistických údajích.

4. Výuka náboženství v letech 1971–1989

I v oblasti výuky náboženství se po okupaci Československa začala postupně prosazovat „normalizace“. V dubnu 1970 byla na federální úrovni vydána „Informační zpráva o církevně politické situaci v ČSSR“, která shrnovala činnost církví, náboženských společností a reformního vedení Sekretariátu pro věci církevní po dobu pražského jara s přesahem do jara 1970. Tato zpráva byla projednána předsednictvem Ústředního výboru Komunistické strany Československa 22. května 1970. Ve čtvrté kapitole této zprávy, věnované vývoji uvnitř církví a náboženských společností, bylo pojednáno o výuce náboženství. Vzrůst účasti na výuce náboženství byl dáván do souvislosti s novými směrnicemi pro výuku náboženství z roku 1968. Do budoucna mělo být jedním z úkolů komunistické strany zaměřit se na ateistickou výchovu jako na „nedílnou součást socialistické výchovy, především na školách“.⁴³

Směrnice ze 17. srpna 1970

Nové normalizační vedení Sekretariátu pro věci církevní ministerstva kultury ČSR (SPVC), které nastoupilo v létě 1969, zpracovalo na konci roku 1969 na podkladě informací krajských a okresních tajemníků pro věci církevní první kritickou zprávu k uplatňování směrnic o výuce náboženství z roku 1968.⁴⁴ „Za zásadní nedostatek SPVC považoval ztrátu možnosti důsledně evidovat počet přihlášených k výuce (duchovní nemuseli odevzdávat písemné přihlášky, jejich povinností bylo jen oznamovat počty) a také nemožnost kontrolovat vyučování mimo školy.“⁴⁵ SPVC zpracoval návrh nových zásad výuky náboženství a předložil je ministerstvu školství, které mělo změnu směrnic v konečné fázi zaštitit. Směrnice měly být změněny, a to za využití připomínek tajemníků pro věci církevní jednotlivých krajů. Jaroslav Cuhra o tom píše následující: „Návrh nových zásad předložil ministr školství Jaromír Hrbek byru ÚV KSČ, které se jimi zabývalo 22. července a ministřům Brůžkovi a Hrbkovi uložilo, aby schválené zásady uvedli do legislativních norem s platností již pro školní rok 1970/71. Nové směrnice měly náboženskou výuku povolit opět v 2.–7. třídách, určit příjemcem přihlášek (s podpisy obou rodičů) pouze ředitelství škol, přikázat výuku do školních prostor, povolit vyučování pouze duchovním se státním souhlasem a za páté, pedagogický dozor podřídit

⁴³ CUHRA, Jaroslav, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 30–34.

⁴⁴ Ibid. s. 83.

⁴⁵ Ibid.

ředitelství škol, církevněpedagogický příslušným tajemníkům národních výborů. Zároveň bylo zdůrazněno, že je třeba zesílit výuku v duchu marxismu-leninismu a posílit ateistickou výchovu mezi učiteli i žáky. Pro krátkost termínu a neujasněnost praktických otázek náboženské výuky vydal SPVC 17. srpna 1970 směrnici, která nezrušila platnost směrnice předešlé, pouze upravovala její výklad, a ihned ji rozeslal ústředím všech církví a dalším orgánům s pokynem, aby byla závazně akceptována již pro nastávající školní rok. Směrnice věrně kopírovala zásady schválené byrem ÚV KSČ 22. července včetně zrušení dosavadního honorování duchovních za výuku náboženství. Z právního hlediska však měly jeden nedostatek: scházely podpisy příslušných ministrů, neboť směrnici rozesílalo SPVC pouze s průvodním dopisem svého šéfa a mohly tak být přijímány jen jako návrh zásad, podle nichž se má postupovat. Státní orgány však jejich akceptování vyžadovaly a počátek nového školního roku se proto nesl ve znamení ostrých střetů mezi duchovními a rodiči na straně jedné a vedením škol či církevními tajemníky na straně druhé. Církevní tajemníci si také stěžovali, že směrnice je nejednoznačná a že je „značně provizorní“. Navíc začali být rodiče odrazováni od podávání přihlášek, které vedení škol často odmítalo pro jejich formální nedostatky.⁴⁶

Nařízení vlády ČSR č. 36/1971 Sb.

Dne 28. dubna 1971 vydala vláda ČSR k provedení zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem nařízení č. 36/1971 Sb., kterým se zrušují některá ustanovení vládních nařízení upravujících hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností státem. Nařízením byla zrušena ta ustanovení vládních nařízení č. 219–223/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické, církve československé, evangelických církví, církve pravoslavné a náboženských společností státem o odměňování duchovních za přespolečné hodiny výuky náboženství.⁴⁷ Do té doby měli pomocní duchovní povinnost vyučovat náboženství bezplatně 10 hod. týdně, samostatní duchovní správci 8 hod. týdně; u duchovních s funkcí dozorčí tato povinnost stanovena nebyla. Nad tuto výměru byli za výuku placeni částkou 10 Kčs za hodinu.

⁴⁶ CUHRA, Jaroslav, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 84–85. J. Cuhra zpracoval svou knihu na základě archivních materiálů Sekretariátu pro věci církevní ministerstva kultury a ÚV KSČ, umístěných ve Státním ústředním archivu.

⁴⁷ U všech vládních nařízení se jednalo o § 14 odst. 2 až 6. Viz výše kapitola Zákony o církvích z roku 1949 a podzákoné normy upravující výuku náboženství v letech 1949–1951.

Směrnice pro výuku náboženství přihlášených žáků základních devítiletých škol č.j. 11 822/1971-III ze dne 30. července 1971

Uvedenou směrnicí vydal ministr kultury v dohodě s ministrem školství ČSR na základě § 5 zákona č. 218/1949 Sb., a to s účinností od 1. září 1971.⁴⁸

Výuka byla opět omezena na 2.–7. ročník základních devítiletých škol, přihlášku museli podepsat do 10. září příslušného školního roku oba rodiče a odevzdat ji řediteli školy (čl. I), výuka se vrací výhradně do škol a dostává se tudíž pod zvýšenou kontrolu ze strany státu. Případné pokračování ve výuce náboženství na půdě církve bylo, zejména pokud jde o římskokatolickou církev, ostře sankcionováno, obvykle ztrátou státního souhlasu příslušného duchovního k výkonu duchovenské činnosti.

V případě některých menších nekatolických církví bylo pokračování výuky náboženství na půdě církve fakticky tolerováno, zejména pokud příslušná církev použila pro tuto činnost název, z něhož nebylo na první pohled zřejmé, že jde o výuku náboženství. Tak např. ve sborech Českobratrské církve evangelické byly státní správou tolerovány kroužky pro výuku dětí pod názvem „biblické hodiny pro nekonfirmované“, „konfirmační cvičení“ a „biblické hodiny pro konfirmované“. Vedle této formy vnitrocírkevní výuky konané zpravidla ve večerních hodinách během týdne, bylo této církvi i některým dalším menším církvím tolerováno organizovat nedělní školu pro děti ve sboru; státní správa však tlačila na změnu názvu na „nedělní besídka“, popřípadě v pozdějších letech na „bohoslužby pro děti“.

V duchu shora uvedené směrnice lze vysledovat nastupující „normalizační“ poměry v Československu, tj. opětovnou bolševizaci veškerého veřejného života, umožněnou po rozsáhlých personálních výměnách, následujících po tvrdých prověrkách. Éra husákovského „gulášového“ socialismu byla odstartována.

V čl. I. výše uvedené směrnice se uvádí: „Výuka náboženství není předmětem školního vyučování ani součástí školní výchovy.“ Směrnice ponechala na čas rozsah výuky náboženství v rozsahu 2 hodin týdně v odděleních pro výuku náboženství, do nichž se přihlásilo alespoň 16 dětí (čl. V). V případě 9 až 15 žáků to byla 1 hodina týdně atd. Směrnice zrušila předešlý výnos Ministerstva kultury a informací č.j. 14 533/68 C o vyučování náboženství žáků škol I. cyklu z 22. října 1968.

⁴⁸ Viz Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky, ročník XXVII, sešit 9 ze dne 20. září 1971, s. 146–148.

Změny od roku 1974

Ke směrnicí z roku 1971 byl vydán ministerstvem kultury Dodatek, uveřejněný ve Věstníku Ministerstva školství ČSR a Ministerstva kultury ČSR, ročník XXX, Sešit 6, ze dne 20. června 1974 na s. 75–76. Změnil čl. I odst. 3 v tom smyslu, že nařídil rodičům povinnost podat podepsanou přihlášku k výuce náboženství řediteli školy již v době od 15. do 25. června předešlého školního roku. Podle změněného čl. V se počet hodin určil podle počtu přihlášených žáků: v oddělení se 16 až 40 žáky to byla jen jedna hodina týdně, v oddělení s 9 až 15 žáky jedna hodina za 14 dní, v oddělení s 2 až 8 žáky jedna hodina měsíčně. Dodatek nabyl účinnosti dnem vyhlášení a plné znění „Směrnice pro výuku náboženství přihlášených žáků základních devítiletých škol“ bylo vyhlášeno v témže věstníku na s. 76–77.

Učebnice pro výuku náboženství

Pro každý vyučovací předmět je třeba mít vhodné učebnice. Pokud jde o výuku katolického náboženství, v 80. letech byl v českých zemích vytvořen třídílný **Katolický katechismus**, který schválila římská Kongregace pro klérus dne 26. června 1984 pod č. jednacím 173821.

Jeho první část se nazývala **První učení o Bohu**⁴⁹ a byla určena pro nejmenší děti. Svědčí o tom jak jednotlivé úryvky z Bible, tak i jednoduché černobílé ilustrace a shrnutí na konci každé kapitoly „Zapamatuj si“. K rozvržení látky je na konci katechismu řečeno: „Tato kniha sleduje církevní rok, a proto je třeba ji pročítat tak, aby připravovala na jeho jednotlivé doby: – advent, vánoce, půst, velikonoce.“ Látka je rozvržena do 36 článků, z nichž např. 1.–4. jsou doporučeny číst v září, 5.–8. v říjnu, 34.–36. v červnu. Žáci jsou v učebnici seznamováni jednoduchým způsobem s takovými skutečnostmi jako Bůh, Ježíš jako Boží Syn, Vykoupení, křest, pokání, hřích, Duch Svatý. Lze říci, že způsob výkladu reflektuje učení Druhého vatikánského koncilu, který probíhal v letech 1962–1965 a zásadu, že

⁴⁹ *Katolický katechismus. První učení o Bohu.* Z pověření Sboru ordinářů zpracoval Oldřich Med za spolupráce Františka kardinála Tomáška a členů katechetické komise, redigoval a k tisku připravil Ladislav Pokorný. S církevním schválením vydala Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství. Třetí vydání, 1989, 103 s.

všichni členové církve tvoří Boží lid.⁵⁰ Na konci je připojena Příprava na první svatou zpověď a svaté přijímání (s. 93–100).

Druhý díl pod názvem **Dějiny spásy**⁵¹ obsahuje biblickou dějeppravu, určenou pro starší žáky. Je rozdělen na dvě části: Starý zákon (s. 9–20) a Nový zákon (s. 21–56). V Dodatku (s. 57–76) je shrnut obsah knihy formou otázek a odpovědí, vylíčeny zásady přijímání svátostí v katolické církvi a na konec jsou uvedeny základní modlitby a věroučné články.

V částech věnovaných Starému a Novému zákonu je vylíčena některá biblická událost, např. odchod Izraelitů z Egypta, poté následuje kurzívou psaný očíslovaný text, který shrnuje děj dané události, jak jej chápe církevní učení, tedy v uvedeném případě „9. *Velikonoční svátky byly oslavou oné veliké noci, ve které Bůh zázračně vyvedl Izraelity z otroctví na svobodu.*“⁵² Domníváme se, že text věnovaný významným událostem Starého a Nového zákona mohl tvořit základ pro výuku žáků nejen katolického vyznání, ale i žáků jiných vyznání anebo i bez vyznání. Informace o Bibli jsou totiž společné evropské kultuře. Avšak komunistický režim potlačoval náboženskou svobodu jedince, a proto se uvedené množství vědomostí dostalo jen malému množství žáků škol, jejichž rodiče je statečně přihlašovali k výuce náboženství.

Třetí díl katolického katechismu nesl název **Život z víry**.⁵³ Jde o tradiční katolický katechismus, který popisuje celou katolickou věrouku. Je určen rovněž pro dospělé a jako takový byl užíván i po převratu v roce 1989.

Vydání třídílného katolického katechismu v 80. letech velmi podporoval František kardinál Tomášek, arcibiskup pražský. Původně byl přednášejícím pedagogiky a katechetiky na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci. Biskup Tomášek nabyl ve vztahu k československým orgánům sebevědomí po svém jme-

⁵⁰ Srov. TRETERA, Jiří Rajmund, *Právní dějiny církvi od 6. století do 20. století*, in: Kolektiv autorů Právnícké fakulty UK, *Dějiny evropského kontinentálního práva*, 2. doplněné vydání, Linde, Praha, 2004, s. 172–173.

⁵¹ *Katolický katechismus. Dějiny Spásy*. Z pověření Sboru ordinářů ČSR zpracoval Oldřich Med za spolupráce Františka kardinála Tomáška a členů katechetické komise, redigoval a k tisku připravil Ladislav Pokorný. Druhé vydání vydala s církevním schválením Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1986, 79 s.

⁵² *Katolický katechismus. Dějiny Spásy*, s. 12–13.

⁵³ *Katolický katechismus. Život z víry*. Z pověření Sboru ordinářů ČSR zpracoval Oldřich Med za spolupráce Františka kardinála Tomáška a členů katechetické komise, redigoval a k tisku připravil Ladislav Pokorný. S církevním schválením vydala Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství v Praze, 1986, 207 s.

nování kardinálem a posléze arcibiskupem pražským (1977) a poté, co byl v roce 1978 za papeže zvolen Polák Karol Wojtyła (Jan Pavel II.), který byl se situací v Československu a s negativním poměrem komunistických orgánů k církvím velmi dobře seznámen z osobní zkušenosti.⁵⁴

5. Přehled o statistických údajích

Mezi roky 1952–53 poklesl výrazně počet dětí přihlašovaných k výuce náboženství. V roce 1950 bylo např. v Praze přihlášeno 95,35 procent dětí, v roce 1952 jen 49,7 procenta. V Brněnském kraji to bylo v roce 1950 99,66 procent dětí, v roce 1952 pak 86,7 procenta. V ostatních moravských krajích byl pokles rovněž pozvolnější.⁵⁵

„Od roku 1952 začal strmý pokles počtu dětí přihlášených na výuku náboženství, který se v některých krajích a některých letech výjimečně zastavil, ale jinak byl trvalý. V roce 1956 poklesl ve všech českých krajích pod 50 %, i když v krajích Českobudějovickém a Pardubickém poměrně těsně. V moravských krajích zůstal nad 50 %, ale výsledky politického a administrativního nátlaku byly patrné i tam.“⁵⁶

Vývoj účasti na náboženství v letech 1957–1967 není v archivech číselně doložen, takže není možné přesné srovnání se školním rokem 1968/69.⁵⁷

V roce 1968/69 nejsou k dispozici procentuální čísla, ale jen absolutní čísla. Přesto je možné říci, že v období okolo roku 1968 a po několik následujících let došlo ke zvýšení počtu žáků přihlášených k výuce náboženství ve škole. Nejvyšší byla v roce 1968, kdy např. v Jihomoravském kraji navštěvovalo výuku náboženství 96598 dětí, ve Středočeském 13053, poté se začala snižovat. K určitému

⁵⁴ Informace čerpány v rozhovoru s P. Jiřím Hájkem (nar. 22. dubna 1935 v Praze), katolickým farářem a arciděkanem ve Sřibře, který vedl autor těchto řádků v uvedeném západočeském městě ve dnech 16.–20. srpna 2010. P. Hájek byl v letech 1966–1968 sekretářem Františka Tomáška, tehdy biskupa a apoštolského administrátora pražské arcidiecéze. Od roku 1968 do roku 1985 působil jako farář v Praze–Vršovicích a poté v duchovní správě v západních a středozápadních Čechách.

⁵⁵ Srov. BABIČKA, Václav, *Vývoj katolické religiozity v českých zemích v letech 1949–1989 (na základě zjišťování Státního úřadu pro věci církevní a Ministerstva kultury – Sekretariátu pro věci církevní)*, Sborník archivních prací, separát, 55, 2005, č. 2, s. 489.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 495.

⁵⁷ *Ibid.*; J. CUHRA k tomu ve svém díle *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972* na s. 82 uvádí, že ve školním roce 1967/68 se účastnilo výuky náboženství 24 % (348 846) žáků 2.–7. ročníku základních devítiletých škol (14 % v českých zemích, 40 % na Slovensku).

zvýšení došlo ve všech krajích až v roce 1988 a 1989. V roce 1989 navštěvovalo v Jihomoravském kraji náboženství 19449 dětí, ve Středočeském kraji 345.⁵⁸

Závěr

Oblast výuky náboženství patřila na konci komunistického režimu k jedné z těch oblastí působení církví, které byly nejvíce tímto režimem poznamenány. Tím, že komunisté snížili výuku náboženství ve škole na minimum, vytvořili předpoklad pro trvalé snižování počtu členů církví, neboť mladá generace postrádala informace o tom, o čem církvím ve vyznávání náboženské víry vůbec jde. V době převratu na konci roku 1989 stály církve i celá společnost před novou možností, jak tento stav napravit. Může být předmětem úvah, proč ji nevyužily a jak tento stav změnit.

Resumé

Článek se věnuje právní úpravě výuky náboženství v českých zemích v době komunistické diktatury v letech 1948–1989. Zabývá se zejména konfesněprávními předpisy platnými v uvedené době a popisuje jejich proměny. Výuka náboženství byla do roku 1953 klasifikovaným předmětem, povinným pro členy státem uznaných církví a náboženských společností, od tohoto roku předmětem nepovinným a neklasifikovaným. Žáci i jejich rodiče začali být za účast na výuce pronásledováni. Strmý pokles účasti na výuce náboženství započal ve školním roce 1952/53, k vzrůstu došlo v roce 1968 v souvislosti s událostmi Pražského jara. V době tzv. normalizace od počátku 70. let se účast na výuce náboženství opět snížila. K mírnému zvýšení došlo ve všech krajích v letech 1988 a 1989.

Summary

Legal Regulation of Religious Education in the Czech Lands in 1948–1989

The article discusses the legal regulation of religious education in the Czech lands in the 1948–1989 period of communist rule. It focuses on state regulations on churches and religious societies valid during that period and on changes in these regulations. Religious education was a graded subject until 1953; it was mandatory for members of churches and religious societies that were recognized by the state. Starting in 1953 the subject became an elective and was not graded. Pupils and their parents began to be prosecuted for participating

⁵⁸ Srov. BABIČKA, Václav, *Vývoj katolické religiozity v českých zemích v letech 1949–1989 (na základě zjišťování Státního úřadu pro věci církevní a Ministerstva kultury – Sekretariátu pro věci církevní)*, s. 495–496.

in religious education. Therefore, starting in the school year 1952/53 the number of pupils attending religious classes began to decline; some increase was apparent in 1968 because of the events of the Prague Spring. However, during the period of so-called normalization at the beginning of the 1970s participation in religious education again declined. There was a slight increase in all regions in 1988 and 1989.

Zusammenfassung

Die rechtliche Regelung des Religionsunterrichts in böhmischen Ländern in den Jahren 1948–1989

Artikel widmet sich der rechtlichen Regelung des Religionsunterrichts in böhmischen Ländern während der kommunistischen Diktatur in den Jahren 1948–1989. Es werden vor allem die damals geltenden staatskirchenrechtlichen Vorschriften und ihre Änderungen dargestellt. Bis 1953 gehörte Religionsunterricht zu den sog. zu klassifizierenden Fächern, das obligatorisch für die Mitglieder der vom Staat anerkannten Kirchen und Religionsgesellschaften war; seit diesem Jahr war es nur ein fakultatives Fach ohne Benotung. Die Schüler und ihre Eltern wurden wegen der Teilnahme an diesem Unterricht stets verfolgt. Die größte Senkung datiert um 1952/1953, anlässlich des Prager Frühlings 1968 hat sich die Situation bisschen verbessert; in der Zeit der sog. Normalisierung in den 70er Jahren ist die Zahl der Teilnehmer wieder gesunken, und ist wieder mal bisschen in den Jahren 1988 und 1989 in allen Kreisen gestiegen.

Riassunto

La regolazione giuridica dell'insegnamento di religione nelle Terre Boeme fra 1948–1989

L'articolo si dedica alla regolazione giuridica dell'insegnamento di religione nelle Terre Boeme nel periodo della dittatura comunista fra 1948–1989. Si occupa soprattutto delle norme di diritto ecclesiastico dello Stato vigenti nel periodo suddetto e descrive il loro sviluppo. L'insegnamento di religione era fino al 1953 una materia classificata, obbligatoria per i membri delle chiese o enti religiosi approvati dallo Stato, poi solo una materia facoltativa e non classificata. Gli allievi e i loro parenti cominciarono ad essere perseguitati per la loro partecipazione all'insegnamento. Una notevole discesa del numero di studenti nei corsi di religione cominciò nell'anno scolastico 1952/53 e risalì nel 1968 in collegamento con gli eventi della Primavera praghese nel 1968. Durante il periodo di cosiddetta normalizzazione dall'inizio degli anni '70 di nuovo calò. Un leggero aumento avvenne poi in tutte le regioni nel 1988 e 1989.

O autorovi

ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M., odborný asistent na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Absolvent magisterského studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy (1998), doktorského studia na téže fakultě v oboru teoretické právní vědy (Ph.D., JUDr., 2002, 2003), Vestfálské Wilhelmovy Univerzity v Münsteru, oboru soukromé právo (LL.M., 2001) a Katolické univerzity Jana Pavla II. v Lublinu, oboru kanonické právo (ICLic., 2006). Věnuje se římskému právu, právním dějinám a právu církevnímu a konfesnímu. Je místopředsedou Společnosti pro církevní právo a členem redakční rady Revue církevního práva.

ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M., is a Senior Lecturer in the Legal History Department at the Law School of Charles University. He holds master's degree from the Law School of Charles University (1998), doctoral degree from the same School in the field of Theoretical Legal Science (Ph.D., JUDr., 2002, 2003), master's degree from the Westphalian Wilhelm University of Münster, in the field of Private Law (LL.M., 2001), and a degree from the John Paul II Catholic University of Lublin, in the field of Canon Law (ICLic., 2006). He focuses on Roman law, legal history, Church law and state law on Churches and religious societies and is vice-chairman of the Church Law Society and a member of the Editorial Board of the Church Law Review.

ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M, wissenschaftlicher Assistent am Lehrstuhl der Rechtsgeschichte der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag, an der er Magister- (1998) und Doktorandenstudium in der theoretischen Rechtswissenschaft (2003, 2002 – Ph.D., JUDr.) abgeschlossen hat. Darüber hinaus absolvierte er Magisterstudium (LL.M, 2001) and der Westphälischen-Wilhelms-Universität in Münster und Studium and der Katholischen Universität Johann Pauls II in Lublin (ICLic, 2006). Er widmet sich dem römischen Recht, der Rechtsgeschichte, dem Kirchen- und Staatskirchenrecht. Er ist der Vizepräsident der Gesellschaft für Kirchenrecht und Mitglied des Redaktionsrates der Revue des Kirchenrechts.

ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M., assistente specializzato alla Cattedra della storia di diritto della Università Carolina, laureato della medesima in programma magisteriale (1998) e del corso di ricerca orientato alle scienze teoriche di diritto (Ph.D., JUDr., 2002, 2003), laureato della Università Wilhelm di Westfalia a Münster in diritto privato (LL.M., 2001) e della Università Giovanni Paolo II a Lublino (ICLic., 2006). Si dedica al diritto romano, storia di diritto, diritto canonico e confessionale. Fa parte del Comitato della Società per il diritto delle Chiese e del consiglio editoriale di questa Revue.

VAŠIM PRÁVEM JE PROSPĚŠNĚ DAROVAT A NAŠÍ POVINNOSTÍ KVALITNĚ SPRAVOVAT!

Přispějte do veřejné sbírky Pomozte dětem!

Zašlete jednorázovou DMS - odešlete SMS ve tvaru **DMS KURE** na číslo **87 777**. Cena DMS je 30 Kč, Pomozte dětem! obdrží 27 Kč.

Přispívat můžete také pravidelně každý měsíc po dobu 1 roku. Stačí odeslat SMS ve tvaru **DMS ROK KURE** na číslo **87 777** a každý měsíc Vám bude automaticky odečtena částka 30 Kč.

Nebo svůj finanční dar můžete zaslat na **sbírkové konto Pomozte dětem!: 505333505/5500**

DĚKUJEME VÁM!

Sbírka Pomozte dětem! očekává v letos rekordní výsledek, i Vy se můžete připojit k proudu solidarity a vzájemnosti.

Za 11 ročníků projektu, který organizují společně Česká televize a Nadace rozvoje občanské společnosti, bylo ze sbírkového konta poskytnuto více než 131 miliónů korun. Tyto peníze umožnily zajistit účinnou pomoc pro přibližně 152 tisícům dětí v celé ČR.

Více informací najdete na www.pomoztedetem.cz

Význam a přínos dokumentu *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve*

Roman Míčka

Před krátkým časem vyšel v dvojjazyčné (česko-ruské) verzi pozoruhodný církevní dokument nazvaný *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve*.¹ Jde o jedinečný pokus o ucelenější formulaci sociálního učení ze strany oficiálních představitelů této veliké a vlivné církve, jejíž duchovní, kulturní i politický význam a vliv zasahuje kromě Ruska a okolních zemí i do mnoha dalších států světa. Biskupský sněm Ruské pravoslavné církve, který schválil tento dokument v roce 2000, představuje nejvyšší kanonickou, věroučnou a administrativní autoritu této pravoslavné autokefální církve, která čítá dle různých odhadů 100–200 milionů věřících.

Dokument *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve*, vypracovaný úsilím speciální komise, jíž předsedal tehdejší šéf Oddělení pro vnější církevní vztahy Moskevského patriarchátu, metropolita Kirill ze Smolensku a Kaliningradu (který se v roce 2009 stal patriarchou moskevským a veškeré Rusi), byl přijat a schválen Biskupským sněmem (Posvátným synodem) Ruské pravoslavné církve a vydán v Moskvě v roce 2000. Tento dokument se v roce 2008 dočkal dokonce aktualizace, ovšem úpravy v něm nejsou již v tomto vydání zohledněny. Pro zajímavost či přístupnost lze číst a srovnávat jinojazyčné verze dokumentu dostupné na internetu.² Dokument je vyjádřením úkolu a potřeby církve zaujmout stanovisko k sociálním otázkám z křesťansko-etického hlediska, posuzovat a hodnotit svou identitu a roli ve společnosti, politická a ekonomická zřízení, reálně existující instituce, případně další aktuální etické otázky širokého společenského dosahu.

¹ *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve* (2000), dvojjazyčné (česko-ruské) vydání, Pavel Mervart, Červený Kostelec 2009, 274 stran, ISBN 978-80-86818-91-7.

² Kupříkladu anglicky: *Bases of the Social Concept of the Russian Orthodox Church*, Dostupné na <http://orthodoxeurope.org/page/3/14.aspx>.

V katolicismu existuje dlouhá tradice sociálního učení církve (katolické sociální nauky), jejíž jádro tvoří soubor papežských sociálních encyklik, od encykliky *Rerum novarum* papeže Lva XIII. [1891] až po nejnovější encykliku *Caritas in veritate* papeže Benedikta XVI. [2009]. Kromě těchto dokumentů je zde ještě zejména stěžejní koncilní konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* [1965], nebo pak i tzv. „sociální katechismus“ – *Kompendium sociální nauky církve* [2004], jehož autorem je Papežská rada Iustitia et Pax. Dále i celá řada tématických textů – papežské listy a poselství (každoroční Poselství k oslavě Světového dne míru, Poselství ke Světovému dni výživy, Poselství ke Světovému dni migrantů a uprchlíků apod.), apoštolské exhortace, dokumenty římských kongregací či jiných církevních úřadů a institucí.³

Vsevolod Chaplin, arcikněz a náměstek Oddělení pro vnější církevní vztahy Moskevského patriarchátu, píše, že v dějinách Moskevského patriarchátu a dokonce i v kontextu všech pravoslavných církví jde o první dokument kodifikující systematicky pozici v četných aspektech problematiky vztahů mezi církví, státem a společností i v dalších aktuálních otázkách. Dále také, že v rámci pravoslaví existovala silná potřeba dokumentu, který by sjednotil jinak fragmentované a v mnohých partikulárních dokumentech a výrociích obsažené postoje k daným věcem.⁴

Podobně jako v katolické tradici sociálního učení církve (katolické sociální nauky), jde o nalézání společné platformy hodnocení a postojů s určitou formou závaznosti vzhledem k věřícím, nikoli však s nároky na neomylnost ve věcech mnohdy časných a rychle proměnných. Ruská pravoslavná církev se takto rozhodla s jistou mírou autority předložit tento dokument jako návod a inspiraci svým věřícím a jistě i jako výzvu k diskusi s jinými tradicemi sociálního učení křesťanských církví. Podle *Preamble* tento dokument Ruské pravoslavné církve představuje „základní body jejího učení v otázkách vztahů církve a státu i v řadě dalších společensky významných problémů“, dále že „odráží oficiální pozici Moskevského patriarchátu ve vzájemných vztazích mezi církví, státem a světskou společností“

³ Kromě toho ovšem i nesčetné další církevní dokumenty, které více nebo méně reflektují a hodnotí sociální skutečnosti, případně se pokouší aplikovat principy sociálního učení církve na konkrétní oblast, region, zemi či kontinent, jako kupříkladu dokumenty lokálních církevních autorit (v ČR *Pokoj a dobro* [2000]).

⁴ Srov. CHAPLIN, Vsevolod, *Remaining Oneself in a Changing World. The Bases of the Social Concept of the Russian Orthodox Church*, s. 112. The Ecumenical Review, Volume 54, Issue 1, (January-April 2002). Dostupné na <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/full-text/122278276/PDFSTART>.

a „stanovuje řadu závazných pravidel“ [s. 19]. Na konci dokumentu je zdůrazněn charakter a stupeň závaznosti dokumentu pro kanonické církevní instituce a je dokonce uvedeno, že „Podle míry změn státního a společenského života a po objevení nových problémů významných pro církev se mohou základy její sociální koncepce rozvíjet a zdokonalovat“ [s. 129].

Dokument se věnuje i mnoha otázkám, které jsou jinak kupříkladu v katolické tradici částečně upraveny kodifikovaným církevním právem. V pravoslaví není však kanonicko-právní úprava průběžně aktualizována tak jako v katolické církvi. Právní řád pravoslavných církví „...je tvořen především právními dokumenty z prvního křesťanského tisíciletí, z nichž mnohé jsou dnes již obsoletní a vznikly v naprosto odlišné situaci sebereflexe církve...“⁵ Mnohé věci z tohoto dokumentu lze tedy považovat za obdobu kodifikovaných právních ustanovení, která mají váhu právní závaznosti.

Ruské pravoslaví a politika

Dokument jako celek má šestnáct kapitol, které pokrývají širokou oblast témat společenského života. Kapitola I. (*Teologická východiska*) stručně vymezuje sebe-pojetí církve jako takové a jejího poslání ve světě, které má přesah i do veřejného života: „Naplňování poslání spásy lidského rodu realizuje církev nejenom přímým kázáním, ale i dobrými skutky, zaměřenými ke zlepšování duchovně-mravního a hmotného stavu okolního světa. Za tímto účelem navazuje vztahy se státem, i když ten nemá křesťanský charakter, a také s různými společenskými asociacemi a jednotlivci, i když se tyto neidentifikují s křesťanskou vírou“, dále i že „Církev vyzývá své věrné děti k účasti na společenském životě, který musí být založen na principech křesťanské morálky“ [s. 23]. Ve věci vztahu církve, státu a politiky jsou klíčové kapitoly II. (*Církev a národ*), III. (*Církev a stát*) a V. (*Církev a politika*). V dokumentu předesílá, že „Církev má ze své vlastní přirozenosti všeobecný a nadnárodní charakter“ [s. 25] a že je třeba vnímat vznik pozemského státu „nikoli jako Bohem ustanovenou skutečnost, ale jako Boží ústupek lidem, aby si mohli organizovat svůj společenský život podle vlastní svobodné vůle s tím, že taková organizace je odpovědí na hříchem zkaženou pozemskou přirozenost a pomáhá vyhnout se ještě většímu hříchu prostřednictvím nástrojů světské moci“ [s. 29],

⁵ PŘIBYL, Stanislav, *Ekumenismus a právo*. HTF UK, Deus et Gentes, sv. 1, L. Marek Brno, 2006, s. 15.

s odkazem na pravoslavnou tradici představuje o ideálním způsobu vztahu mezi církví a státem (symfonie církve a státu – spolupráce, vzájemná podpora, bez zasahování do výlučných sfér kompetencí) se však konstatuje, že takový ideál by se mohl dějinně realizovat pouze ve státě, „který by byl pravoslavnou církví uznán jako národní svatyně – jinými slovy pravoslavným státem“ [s. 31].

Vztah ruského národa, politického zřízení a pravoslavné církve je dlouhodobě řešen a je jednou z hlavních otázek v dějinách pravoslavné sociální filosofie,⁶ a jelikož v kontextu pravoslaví (údajně zejména mezi laiky) stále existuje silné volání ke znovuoobnovení monarchie jakožto jediného dokonalého politického zřízení, dokument stanovuje opatrnou a uměřenou pozici, ačkoli je z výroků patrné, že pravoslavná církev stále nepovažuje za zcela optimální důsledné oddělení sfér moci světské a duchovní, přičemž jako nevhodnější model vnímá ideu jednotného „pravoslavného národa“: „Když je národ, v etnickém i politickém smyslu, plně nebo převážně monokonfesijní pravoslavnou společností, pak může být v jistém smyslu považován za jednotnou obec věřících – pravoslavný národ“ [s. 28]. V tomto smyslu považuje pravoslaví toto spojení za ideální, ačkoli vnímá historické potíže spojené s byzantským císařopapismem, považuje pozdější „ruský model“ za „daleko harmoničtější“ [srov. s. 34], přičemž západní modely radikální odluky nepovažuje za optimální. Zavedení principu svobody svědomí⁷ podle dokumentu „svědčí o tom, že se v současné době mění náboženství z veřejné záležitosti v soukromou“ [s. 38], neutralita státu není tedy v rozporu s představou o úkolech církve ve společnosti, nicméně je vyslovena naděje, že by se původní symfonie mohla navrátit: „Avšak nelze zcela vyloučit možnost takového duchovního obrození společnosti, kdy se nábožensky vysoká forma státního zřízení stane skutečností“ [s. 39].

Podle dokumentu dále ale „Církev neupřednostňuje žádnou státní formu a žádnou z existujících politických doktrín“ [s. 39],⁸ přičemž v realitě současného stavu

⁶ Jak podotýká i Vsevolod Chaplin, viz op. cit., s. 115.

⁷ V katolické tradici přijatého deklarací II. vatikánského koncilu *Dignitatis humanae* [1965], dodnes však toto právo zejména ze strany katolických integristů není akceptováno.

⁸ V katolické tradici sociální nauky je tomu obdobně, viz encyklika *Sollicitudo rei socialis* [1987] čl. 41: „... Církev totiž nepředkládá hospodářské a politické systémy nebo programy ani nedává přednost jedněm před druhými“, ovšem od doby pronesení Vánočního poselství Pia XII. z roku 1944 je za určitých podmínek pozitivně hodnoceno demokratické zřízení, viz *Centesimus annus* [1991] čl. 46: „Církev si váží systému demokracie, protože zajišťuje účast občanů na politickém rozhodování, zaručuje ovládaným možnost volit a kontrolovat své vlády a v případě nutnosti je pokojnou cestou vyměnit“.

společnosti a politického uspořádání vypočítává v čl. III./8 pouze oblasti spolupráce církve a státu, přičemž však zakazuje účast kleriků v politickém životě. Účast pravoslavných laiků v politickém životě je podporována jako jedna z forem církevního poslání ve společnosti [s. 54], i jejich organizace do křesťanských či pravoslavných politických organizací či frakcí v rámci větších stran je podporována, pokud spolupracují a vedou konzultace s církevními představenými (!) [srov. s. 55–56]. Zároveň ale dokument připouští „rovněž přítomnost různorodých politických přesvědčení mezi episkopátem, klérem a laiky, kromě takových, které jasně vedou k činům, jež se protíví pravoslavné věrouce a mravním normám církevní Tradice“ [s. 52].

V dokumentu, který mnoho jiných otázek řeší poměrně do hloubky a konkrétností, však zcela chybí jakýkoli nástin možných etických kritérií eticky a nábožensky uspokojivého politického zřízení, kupříkladu formy demokracie (jako je tomu v katolické sociální nauce). Dále chybí i jakákoli explicitní kritika nedokonalostí politických režimů a jejich praktik, zejména tak jak jsou pro země, kde je pravoslaví dominantním náboženstvím (zejména Rusko) typické (autoritativní formy vlády, porušování lidských práv, nestabilní právní prostředí, silná korupce apod.). Je zjevné, že pravoslavná církev nechce v tomto smyslu fungovat jako korektiv či „hlas svědomí“ a má v úmyslu plně respektovat autonomii světské moci a tuto moc či její představitele nijak konkrétně mravně nehodnotit a nekomplikovat tak svůj vztah k ní.

Ruské pravoslaví a ekonomika

K oblasti ekonomické zaznívají komentáře a hodnocení zejména v kapitolách dokumentu VI. (*Práce a její plody*), VII. (*Vlastnictví*), XIII. (*Církev a problémy ekologie*), XVI. (*Mezinárodní vztahy. Problémy globalizace a sekularizace*). Ačkoli jsou zde podnětné komentáře, výzvy a mravní hodnocení pro danou oblast, lze celkově konstatovat, že promýšlení vztahu člověka a utváření hmotných hodnot, charakteru integrálního rozvoje či důstojnosti ekonomických podmínek života, není hlouběji rozvinuto. Otázky konkrétních hospodářských systémů a jejich sociálně-etických hodnocení nejsou takřka vůbec řešeny.

Celé století dějin moderní katolické sociální nauky je poznamenáno řešením ideologického boje mezi světem kapitalismu a socialismu, encykliky jsou mnohdy komentářem k aktuálnímu hospodářskému dění a jeho výzvám, přičemž se zdůrazňují kladné stránky aspektů jednotlivých typů hospodářství a kritizovány jejich

neduhy, stanovují a aplikují principy – personální, solidarita, subsidiarita, obecné blaho, jsou hodnoceny otázky rozvoje, lidských práv, mezinárodních vztahů.⁹

Co se týče soukromého vlastnictví, důraz na jeho význam a hodnotu je oproti katolické sociální nauce o něco nižší, není zdůvodňován z hledisek přirozenoprávních ani prakticko-etických. To je mírně překvapivé vzhledem k tomu, že obhajoba institutu soukromého vlastnictví byla kupříkladu v katolické sociální tradici jedním z hlavních témat a formou vymezení vůči socialistickým a komunistickým pojetím. Dokument říká: „Církev nedefinuje právo lidí na majetek. Materiální stránka lidského života však nezůstává vně její pozornosti“ [s. 63], dále také: „Církev uznává existenci různých forem vlastnictví. Státní, společenská, korporativní, soukromá a smíšená forma vlastnictví získala v různých zemích v průběhu dějin různou podobu“. Na druhou stranu do jisté míry uznává jistá práva vážící se k institutu vlastnictví: „Zbavení a parcelace majetku spojené s pošlapáváním práv jeho zákonitých majitelů nemohou být církví schváleny. Výjimkou může být takové zbavení majetku na základě existujícího zákona, které směřuje k zájmům většiny a je spravedlivě nahrazeno“ [s. 65].

Fungování ekonomiky, jejímu charakteru, podstatě tržního hospodářství, vyrovnání s dědictvím komunismu, etickým a souvislostem se nevěnuje výraznější pozornost, což je mírně překvapivé vzhledem k důležitosti tohoto tématu pro charakteristiku obecného dobra, lidsky důstojného rozvoje a také vzhledem k ekonomické situaci a perspektivám, v jakých se země s konfesně převažujícím pravoslavným obvykle nacházejí. Dalo by se dokonce možná očekávat i hledání jistých příčin a souvislostí, proč tomu tak z kulturně-historického či politického hlediska je a jaké cesty by z takové situace mohly vést.

Touto otázkou se v katolické sociální nauce zabývá např. encyklika *Centesimus annus* [1991], čl. 34: „Zdá se, že jak na úrovni jednotlivých států, tak i v mezinárodních vztazích je volný trh nejučinnějším nástrojem k využívání zdrojů a k nejlepšímu uspokojování potřeb. Platí to ovšem jen pro potřeby, které lze ‚zaplatit‘, které tedy mají kupní sílu, a pro zdroje, které jsou ‚prodejně‘, a proto mohou dosáhnout přiměřené ceny. Existují však nesčetné lidské potřeby, které nelze pojímat tržně.“ Nebo čl. 42: „Vraťme se však k výchozí otázce: lze napří-

⁹ V encyklikách papeže Jana Pavla II. je vysoce kladně hodnoceno a podporováno svobodné tržní hospodářství, ovšem vázané pevným právním a etickým rádem, a právo na ekonomickou iniciativu, tvrdě se v nich kritizují přebujelé sociální státy a konzumní styl života.

klad říci, že po ztroskotání komunismu je kapitalismus vítězným společenským systémem a že je cílem úsilí zemí, které se snaží nově vybudovat své hospodářství a svou společnost? Je snad modelem, který má být nabídkou zemím třetího světa, hledajícím cestu skutečného hospodářského a společenského pokroku? Odpověď je přirozeně složitá. Označuje-li se za ‚kapitalismus‘ hospodářský systém, který uznává základní a kladnou úlohu podniku, trhu, soukromého vlastnictví a z něho plynoucí odpovědnosti za výrobní prostředky a úlohu svobodných tvůrčích sil člověka v oblasti hospodářství, bude odpověď jistě kladná. Možná by bylo vhodnější hovořit o ‚podnikatelském hospodářství‘ nebo ‚tržním hospodářství‘ nebo prostě o ‚svobodném hospodářství‘.¹⁰

Fenomén globalizace je v dokumentu vnímán jak ve svých pozitivních, tak i negativních vlivech a souvislostech, zejména ale politických (mezinárodní vztahy, identita státních celků, komentování emancipace postsovětských republik apod.), méně již ekonomických. Zde dokument poněkud přehlíží množství pozitivních jevů a výzev globalizace a má za to, že „pět šestin obyvatel planety, jsou zatlačeny na okraj světové civilizace“ [srov. s. 128], což je velmi vyhraněné tvrzení, které není vůbec přesné a odpovídající realitě. Ke korekci rizikových a negativních jevů globalizace církev, tedy kromě duchovní obrody a přijetí křesťanských hodnot, „nastoluje otázku po všestranné kontrole nadnárodních korporací a procesů, které probíhají ve finančním sektoru ekonomiky. Tato kontrola, vedoucí k podřízení jakýchkoli podnikatelských a finančních aktivit zájmům člověka a národa, musí být realizována prostřednictvím všech mechanismů dostupných společnosti i státu“ [s. 128].

V oblasti ekologické zaznívá sice závažná kritika konzumního a vykořisťovatelského způsobu chování člověka vůči přírodě, ovšem text celé kapitoly je příliš poplatný tradici radikálních ekologických pohledů, který nehledí na věci vyváženě, nenabízí alternativu integrálního vyváženého a lidsky uspokojivého vývoje a nevidí rizika plynoucí z extrémní ekologické agendy [srov. s. 109–112].¹¹

¹⁰ „Chápe-li se však pod pojmem ‚kapitalismus‘ systém, v němž není hospodářská svoboda vázána pevným právním rádem, který jí dává do služeb plné lidské svobody a který jí považuje za zvláštní dimenzi této svobody s jejím etickým a náboženským těžištěm, pak je odpověď rozhodně záporná.“

¹¹ Např. ve smyslu korektivů, jak zaznívají v encyklice Benedikta XVI. *Caritas in veritate* [2009], čl. 48: „... Je však třeba zdůraznit i to, že v rozporu s opravdovým rozvojem, jestliže se příroda pokládá za něco důležitějšího, než je lidská osoba. Takový přístup ústí do novopohanských postojů nebo do nového panteismu.“

Ruské pravoslaví a některé další morální otázky

Dokument *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve* obsahuje i mnohá další témata, postřehy a hodnocení, které lze zařadit do oblasti kulturně-morální, zejména v kapitolách IV. (*Křesťanská etika a světské právo*), VIII. (*Válka a mír*), IX. (*Zločin, trest a náprava*), X. (*Otázky osobní, rodinné a obecné mravnosti*), XI. (*Zdraví jednotlivce a národa*), XII. (*Problémy bioetiky*), XIV. (*Světská věda, kultura a vzdělání*), XV. (*Církev a světské sdělovací prostředky*). Je logické, že mnohé otázky jsou řešeny i v jiných křesťanských tradicích obdobně (většina aspektů sexuální a reprodukční etiky i bioetiky), proto se zaměříme spíše na jistá specifika a odlišnosti, zejména vzhledem ke katolickému pojetí.

Zajímavě jsou svým zdůvodněním a kontextem vysvětlena některá zvyková či právní ustanovení aplikovaná v pravoslavné církvi, kupříkladu v oblasti manželství. Zejména pak praxe nezehnání sňatků mezi osobou pravoslavného vyznání a nekřesťanem, za souběžného uznání jeho zákonnosti, či v případě sňatku mezi osobou pravoslavného vyznání a katolíkem či jiného křesťanského vyznání podmínka uzavření sňatku v pravoslavném chrámě a závazek výchovy dětí v pravoslavné víře [srov. s. 82–83].¹² Dále pak i hlubší osvětlení možných příčin rozloučení manželství (cizoložství, psychická choroba, jiná závažná choroba, nově i onemocnění AIDS, závislost na návykových látkách)¹³ a podmínek uzavření manželství dalšího [srov. s. 84–85]. To je poměrně překvapivé, zejména vzhledem ke katolickému etickému pojetí a katolickému církevnímu právu, které většinu těchto aspektů nechápe jako předpoklad k rozloučení manželství a možnosti uzavření manželství nového.

Kapitola XII. (*Problémy bioetiky*) je věnována hodnocení některých aktuálních bioetických problémů. Dokument kromě jiného vyzývá státní moc důrazně k přijetí institutu „výhrady svědomí“ u zdravotnických pracovníků, zejména v souvislosti s potraty [srov. s. 99]. Co se například týče aktuální a mezi křesťany obecně diskutované problematiky antikoncepce, zde prezentovaná pravoslavná pozice neodmítá (!) užití nepotratových antikoncepčních prostředků, ovšem s výzvou k velkorysosti

¹² Stejný závazek klade na katolíky i CIC/1983, kán. 1125 a CCEO, kán. 814.

¹³ Pojetí závazku manželství je v pravoslaví v tomto smyslu volnější, v katolickém pojetí mohou být tyto aspekty pouze možným důvodem k uplatnění institutu odloučení za trvání manželství (srov. CIC kán. 1151–1155 a CCEO, kán. 863–6), nikoli přímé možnosti uzavření nového manželského svazku.

v oblasti rozhodování odpovědných rodičů o počtu potomků [srov. s. 99–100].¹⁴ Dalším aspektem volnějšího pojetí reprodukční etiky je i uznání přípustnosti lékařské pomoci v případě oplodnění ženy spermiemi manžela technickými prostředky [srov. s. 100],¹⁵ ostatní aspekty problematiky jsou většinou s katolickým pojetím shodné.

I postoje k jiným otázkám zpravidla konvenují s obvykle chápanou tradicí etiky vycházející z křesťanského pohledu na člověka a jeho důstojnost, ovšem někdy do textu dokumentu pronikají názory a pohledy příliš silné a jednoznačné (na to že jde o záležitosti mající biologický základ nebo souvislost), které obvykle nejsou ve vědecké oblasti s definitivní platností vyřešeny a prozkoumány (původ a charakter homosexuality, transsexuality apod.), přičemž jsou tyto jevy s velkou mírou autority chápány jako jednoznačně hodnotitelné, kupříkladu že homosexualitu (ne ve smyslu praxe, ale i sklonu) lze léčit modlitbou a půstem, že chorobný pocit přináležitosti k opačnému pohlaví je „vzpourou proti Tvůrci“ [srov. s. 107], nebo že genetické poruchy jsou „nezřídka následkem zanedbání mravních principů, výsledkem nemravného způsobu života, jehož důsledky trpí i potomci“ [srov. s. 101].

V oblasti dárcovství a transplantací orgánů je zajímavá a silná pozice dokumentu ve věci odmítání „presumpce souhlasu“¹⁶ potencionálního dárcce, která je považována za nepřipustné porušení lidské svobody [srov. s. 104].

K otázce trestu smrti dokument kvituje jeho eliminaci a zbytečnost, ovšem nepopírá přímo právo světské moci si tento institut vzhledem k okolnostem hodným zřetele podržet [srov. s. 76]. V otázce míru a války dokument vyzývá k míru v duchu křesťanského pokoje, ovšem jinak uznává právo světské moci na vedení války ze spravedlivého důvodu, dokonce se zde v hojně míře odvolává na západokřesťanskou morální tradici spravedlivé války [srov. s. 69].

¹⁴ Pozice oficiálních dokumentů katolické církve je taková, že s odkazem na důstojnost a zaměření pohlavního aktu manželů odmítá umělé antikoncepční prostředky (srov. encyklika Pavla VI. *Humanae vitae*), připouští pouze metodu přirozeného plánování rodičovství.

¹⁵ Pozice oficiálních dokumentů katolické církve je taková, že homologické umělé vstříkování semene odporuje osobní povaze manželského aktu a lidského plození (srov. instrukce Kongregace pro nauku víry *Donum vitae*, čl. 6).

¹⁶ Kupříkladu tak, jak je to upraveno v českém zákonodárství, viz zákon č. 285/2002 Sb. – *transplantační zákon*, kde je definován předpokládaný souhlas; pouze pokud se osoba chce vyvázat z tohoto předpokládaného souhlasu, musí se zaregistrovat v *Národním registru osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů*, tzv. postup (*Opting-out*). Katolická pozice není v tomto případě konkrétně definována, úvahy morálních teologů se přiklánějí střídavě ve prospěch obou možností, tedy ve smyslu *Opting-in* či *Opting-out*.

Závěr

Dokument *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve* vyjadřuje závazně mnohé pozice a postoje pro oblast ruského pravoslaví, jedná se v tomto smyslu o první takto komplexně pojatý dokument týkající se sociálních otázek, který, zdá se, bude i dále rozšiřován a aktualizován. Dokument jako celek je bezesporu zajímavým příspěvkem k úvahám o aplikaci křesťanských hodnot ve společnosti ze strany představitelů křesťanských církví, v mnohém logicky konvenuje s etickými pozicemi jiných tradic, některé pohledy jsou však odlišné, mnohdy vycházející ze specifické tradice a situace Ruské pravoslavné církve. Je obtížné dokument srovnávat s dlouhou tradicí katolické sociální nauky, která je logicky komplexnější, historičtější a v mnohém podrobnější, vystihující více aspektů a barvitosti jednotlivých problémů. Přesto byl v této stati i v jejím poznámkovém aparátu učiněn určitý pokus o vystižení některých rozdílů a akcentů, které mohou posloužit jako východisko definování odlišných pozic. Rozdíl je také jistě v tom, že ačkoli Ruská pravoslavná církev, ačkoli je velká počtem svých věřících, má převažující charakter národní, místní církve, a proto je otázkou, zda dokument srovnávat s celkem katolické sociální nauky, nebo spíše s dokumenty regionálních církevních autorit (kupříkladu biskupských konferencí jednotlivých států či kontinentů apod.).

Vůle k dialogu o věcech sociálních se projevuje již v současnosti, a to ve smyslu hledání společné platformy a jednotného hlasu v postoji proti sekularismu v Evropě a jeho morálním konsekvencím. Pravoslavný metropolita Vídeňský a Rakouský Hilarion Alfeyev v rozhovoru z roku 2005 hovoří dokonce o jakési katolicko-pravoslavné alianci v etických a sociálně-etických záležitostech a vyjadřuje naději, že jednota postojů by mohla panovat v této oblasti spíše a dříve, než ve věcech teologicko-dogmatických.¹⁷ Říká: „Sociální a etické učení katolické a pravoslavné církve jsou extrémně blízké, v mnoha aspektech prakticky identické“, přičemž má zato, že protestantismus může v mnohém být spojencem takové aliance, ovšem nereprezentuje identické hodnoty ve svém celku. Patriarcha moskevský a veškeré Rusi Kirill v roce 2008, v souvislosti s vydáním knihy kardinála a státního sekretáře Apoštolského stolce Tarcisia Bertoneho *The Ethics of the Common Good in the Social Doctrine of the Church* [2008] a jejího překladu do ruštiny ve svém vyjádření hovoří: „...ruskojazyčná publikace Jeho Eminence

¹⁷ Srov. rozhovor *Towards a Catholic-Orthodox Alliance*, dostupné na http://en.hilarion.orthodoxia.org/7_2.

kardinála Tarcisia Bertoneho dodá nový impuls k rozvoji dialogu mezi pravoslavím a katolicismem ve věci významu duchovních a morálních hodnot v životě současné společnosti“.¹⁸

Tento soulad a hledání společné řeči v „nedogmatických“ věcech je jistě pozitivní zprávou a významným prostorem ke spolupráci těchto církví. Je ovšem třeba říct, že jsou zde i významné rozdíly, zejména v tradici chápání vztahu náboženství a politiky, pojetí lidských práv i hodnocení ekonomických záležitostí. Již citovaný náměstek Vsevolod Chaplin o dokumentu *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve* říká, že i když je výzvou k dialogu a konvergenci, mnohé jeho pozice se radikálně liší od „západních církví“.¹⁹ V mnoha oblastech více konvergují spíše postoje katolicismu a evropského i amerického protestantismu, jak naznačují i vyjádření některých protestantských církví. To lze vidět například v reakcích různých protestantských uskupení – kromě jiného třeba v souvislosti s přijetím jiného autoritativního dokumentu ze strany Biskupského sněmu Ruské pravoslavné církve v roce 2008 – *Základy učení Ruské pravoslavné církve o důstojnosti, svobodě a právech člověka*,²⁰ na který kriticky reagovalo *Společenství evangelických církví v Evropě* svým dokumentem *Lidská práva a mravnost* [2009],²¹ který postoj Ruské pravoslavné církve hodnotí jako nepochopení konceptu lidských práv a vyzývá Ruskou pravoslavnou církev k pokračování v dialogu o tomto tématu. O odlišném vnímání sociálně-etických problémů a otázek mezi ruskou pravoslavnou tradicí a tradicí západní (ať již katolickou či protestantskou) může svědčit na druhé straně i vřelé přijetí a výzva ke studiu poslední encykliky Benedikta XVI. *Caritas in veritate* [2009], formulovaná v deklaraci 68 evangelických (zejména amerických) intelektuálů *Doing the Truth in Love* [2009].²² V alianci proti špatně pochopenému liberalismu, proti sekularismu a „kultuře smrti“ je však třeba rozhodně hledat spíše shodu, než rozdíly v jednotlivostech.

¹⁸ Srov. *Metropolitan Kirill on Economic Globalization and the Social Consensus*, dostupné na http://www.acton.org/press/economic_globalization_and_social_consensus.php.

¹⁹ Srov. Vsevolod Chaplin, viz op. cit., s. 129.

²⁰ Srov. http://www.strasbourg-reor.org/modules.php?name=News&new_topic=23&file=article&sid=765.

²¹ <http://www.leuenberg.net/daten/File/Upload/doc-9806-2.pdf>.

²² Srov. např. znění textu a seznam signatářů, dostupné na <http://www.cpjustice.org/doingthetruth>.

Resumé

Článek reflektuje obsah dokumentu o sociálních záležitostech schválený v roce 2000 Biskupským sněmem Ruské pravoslavné církve, přičemž usiluje o srovnání jeho obsahu s tradicí katolické sociální nauky a dále i o reflexi některých odlišných pohledů a etických stanovisek ve srovnání s katolickou etickou tradicí a jejími oficiálními dokumenty.

Summary

The Importance and Contribution of the Document “Bases of the Social Concept of the Russian Orthodox Church“

The article discusses the content of the document concerning social issues that was adopted in 2000 by the Sacred Bishops' Council of the Russian Orthodox Church. The article compares its content with the tradition of Catholic social teaching and contrasts it with some opinions and ethical viewpoints that are different from the Catholic ethical tradition and its official documents.

Zusammenfassung

Die Bedeutung und Beitrag des Dokuments „Die Grundlagen der Sozialdoktrin der Russisch-Orthodoxen Kirche“

Der Beitrag befasst sich mit dem Inhalt des vom Heiligen Bischöflichen Synod der Russisch-Orthodoxen Kirche im Jahre 2000 verabschiedeten Dokuments über Sozialfragen. Es wird mit der Tradition der katholischen Soziallehre verglichen, wobei die im Vergleich mit der katholischen ethischen Tradition (und deren offiziellen Dokumenten) unterschiedlichen Konzepte und ethischen Standpunkte geschildert werden.

Riassunto

Il rilievo e l'apporto del documento „Gli elementi della concezione sociale della Chiesa ortodossa russa“

L'articolo intitolato “Gli elementi della concezione sociale della Chiesa ortodossa russa” descrive il contenuto del documento sulla situazione sociale approvato nel 2000 dal Sinodo vescovile della Chiesa ortodossa russa, volendo paragonare il suo contenuto con la tradizione della dottrina sociale nella Chiesa cattolica, riflettendo alcuni diversi punti di vista e atteggiamenti etici sul fondo di documenti ufficiali della Chiesa cattolica e della sua tradizione etica.

O autorovi

PhDr. Roman Míčka, Th.D., nar. 1976, odborný asistent na Katedře teologické a sociální etiky Teologické fakulty Jihočeské univerzity. Pod vedením prof. Karla Skalického studoval postgraduální program v oboru Teologická antropologie a etika a obhájil disertační práci „Michael Novak a jeho projekt teologie demokratického kapitalismu“ (2007). Je členem České křesťanské akademie, České společnosti pro politické vědy a International Police Association. Zabývá se zejména vztahy mezi politikou, ekonomikou a náboženstvím, teologiemi pozemských skutečností, americkým politickým katolicismem, sociálním učením církve a sociální etikou.

PhDr. Roman Míčka, Th.D., born in 1976, is a researcher at the Department of Theological and Social Ethics of the Theological School of the University of South Bohemia. He studied theological anthropology and ethics in a doctoral program under the supervision of Professor Karel Skalický and in 2007 successfully defended his dissertation “Michael Novak and His Vision of the Theology of Democratic Capitalism.” He is a member of the Czech Christian Academy, the Czech Political Science Society and the International Police Association. In his research he focuses on relationships among politics, economy, religion, theologies of earthly facts, American political Catholicism, social teaching of the Church and social ethics.

PhDr. Roman Míčka, Th.D., geb. 1976, wissenschaftlicher Mitarbeiter am Lehrstuhl der theologischen und Sozialethik der Theologischen Fakultät der Südböhmischen Universität. Unter der Leitung von Prof. Karel Skalický absolvierte er Postgradualstudium im Bereich der theologischen Anthropologie; in dessen Rahmen verteidigte er die Dissertationsarbeit „Michael Novak und sein Projekt der Theologie des demokratischen Kapitalismus“ (2007). Er ist Mitglied der Tschechischen Christlichen Akademie, der Tschechischen Gesellschaft für Politikwissenschaft und International Police Association. Er beschäftigt sich insbesondere mit der Beziehung zwischen Politik, Ökonomie und Religion, zwischen der Theologie der irdischen Tatsachen, dem amerikanischen politischen Katholizismus, der Soziallehre der Kirche und der Sozialethik.

PhDr. Roman Mička, Th.D., 1976, assistente specializzato alla Cattedra di teologia e di etica sociale della Facoltà di Teologia dell'Università di Boemia Meridionale a České Budějovice. Guidato dal prof. Karel Skalický studiò il programma di ricerca in antropologia teologica ed etica, difendendo la tesi „Michael Novak e il suo progetto di teologia del capitalismo democratico“ (2007). È membro dell'Accademia cristiana ceca, Società ceca per le scienze politiche e International Police Association. Si occupa soprattutto delle relazioni fra politica, economia e religione, delle teologie di realtà terrestri, del cattolicesimo politico americano e della dottrina sociale ed etica della Chiesa.

Vznik, chápání a pozdější upřesnění právního institutu „formálního odpadu od katolické církve“ a jeho dopad na platnost manželství

Damián Němec

Redakční rada požádala doc. Damiána Němce o podání této zprávy týkající se jednoho aktuálního tématu kanonického práva. Vyjadřuje současně svou naději, že příslušné církevní autority použijí v českých překladech místo výrazu „odpad“, na který jsme zvyklí z právních předpisů o životním prostředí, nějaký vhodnější ekvivalent.

Úvod

Oblast manželství a rodinného života je vždy citlivou praktickou i právní záležitostí, protože tato oblast – ačkoli je spojena s vnitřní, intimní sférou lidského života – má velký společenský význam, a protože církve jsou také (byť zdaleka ne pouze) lidskou společností, je výrazně regulována církevním právem. To platí bezesporu o právu katolické církve, v němž tvoří oblast manželství velkou a výrazně propracovanou část. Přitom však nelze oblast manželství oddělit od života víry v církevním společenství.

Tyto skutečnosti vedly k vypracování právního institutu *formálního odpadu od katolické církve*, jehož právní dopad je orientován právě do oblasti manželství.

V tomto článku chceme v prvním oddíle nejprve stručně popsat důvody vzniku tohoto právního institutu. V druhém oddíle jej chceme důkladněji srovnat s podobajícími se, avšak rozdílnými právními instituty odpadu od víry a odmítnutí katolické víry. V třetím oddíle poukážeme na neshodnosti v posouzení existence či neexistence formálního odpadu od katolické církve a následně v jeho aplikaci v církevní administrativní i soudní praxi. To si vynutilo r. 2006 autoritativní určení obsahu tohoto institutu, jež popíšeme v čtvrtém oddíle.

1. Diskuse vedoucí k vytvoření právního institutu formálního odpadu od katolické církve

Legislativa katolické církve obsahovala na počátku 20. století chápání, že všechny platně pokřtěné osoby jsou tím samým trvale katolíky – *semel baptizatus, semper catholicus*¹ – požívající všech práv a povinností křesťana (tj. katolíka), pokud není právům na překážku nedostatek církevního společenství nebo nápravný trest stanovený katolickou církví. Tak Kodex kanonického práva promulgovaný r. 1917 uvádí ve svém kán. 87:

„Baptismate homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus christianorum iuribus et officiis, nisi, ad iura quod attinet, obstet obex, ecclesiasticae communionis vinculum impediens, vel lata ab Ecclesia censura.“² „Křtem se člověk v Církvi Kristově ustavuje jako osoba se všemi právy a povinnostmi křesťanů, leč by, pokud se práv týče, stála v cestě závada, bránící svazku církevního společenství, nebo censura uvalená církví.“³

Toto eklesiologické a následně kanonické chápání bylo s kritickým přístupem diskutováno především v 60. až 80. letech 20. století v souvislosti s jednáním II. vatikánského koncilu a přípravou nového kodexu kanonického práva. Samotnou eklesiologickou bázi nalezneme především ve věroučné konstituci II. vatikánského koncilu o církvi *Lumen gentium*, zvláště v č. 14 a 15,⁴ což se projevilo ve formulování upravené zásady *semel catholicus, semper catholicus*, která našla své nejvýraznější legislativní zakotvení v kán. 11 nového kodexu kanonického práva z r. 1983 (dále jen „CIC“), dle něhož jsou čistě církevními zákony vázány pouze osoby pokřtěné v katolické církvi nebo do ní přijaté.⁵

¹ Výklad zásady *semel baptizatus, semper catholicus* podává v české kanonistické literatuře např. PEJŠKA, Josef, *Církevní právo I. Ústavní právo církevní*, Obořiště, 1932, č. 84–85, s. 66–67.

² Viz *Codex iuris canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione Emmi Petri card. Gasparri et indice analytico-alphabetico auctus* (27. 5. 1917). Roma: Typis Polyglottis Vaticanis, 1956. LXXII + 890 s.

³ Viz *Překlad Kodexu kanonického práva*. Pořídil prof. JUDr. František Kop se spolupracovníky. Pracovní text komise pro překlad Kodexu při CMB fakultě v Praze, pobožce v Olomouci, [1969].

⁴ Srov. např. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex iuris canonici fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Città del Vaticano, 1989, s. 7.

⁵ *Kodex kanonického práva*, Praha, 1994. Výklad formule *semel catholicus, semper catholicus* podává např. GÓRECKI, Edward, *Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II., Část I.*, Olomouc, 1994, s. 45–46; CHIAPETTA, Luigi, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento*

Tato diskuse, vedená na křesťanském Západě, je rozsáhlá a není dosud ukončena. Její základní body lze sledovat v otištěných materiálech rekodifikační práce zveřejněných v časopisu *Communicationes*, v našem případě především v materiálech komise nesoucí název *Coetus studiorum „De matrimonio“*, více však především v dobových odborných člancích.

V diskusi padly různé, někdy i protichůdné návrhy:

- a) S důrazem na osobní víru a především na úmysl nupturientů vytvořit pro katolíky možnost církevního uzavření nespolečného manželství – to však neodpovídá tradiční nauce o neoddělitelnosti svátostnosti manželství od jeho platného uzavření pokřtěnými osobami na základě moci charakteru svátosti křtu.⁶
- b) S důrazem na faktické odloučení od katolické církve vyvázat odpadlé katolíky ze všech norem čistě církevního práva⁷ – to by však vyvolalo nemalé právní nesnáze, především v případě kleriků.
- c) Dát pro takové katolíky jako jedno z kritérií skutečnost, že nebyli vychováni v katolické víře⁸ – to však naráží na praktickou nemožnost stanovení právně verifikovatelného kritéria, kdy takový *defectus educationis* již nastal, a kdy ne.
- d) Dát pro takové katolíky jako jedno z kritérií nedostatek víry⁹ s důrazem na to, že bez víry nemůže existovat opravdová vůle k přijetí a udělení svátosti – i zde se naráží na praktickou nemožnost stanovení právně verifikovatelného kritéria, kdy takový *defectus fidei* již nastal, a kdy ne.

giuridico-pastorale, I, 2 edizione accresciuta e aggiornata, Roma, 1996, č. 214–223, s. 52–54. Ekvivalentem v Kodexu kánonů východních církví je kán. 1490, obsahující stejnou materii takřka stejnými slovy.

⁶ Srov. např. RINCÓN-PÉREZ, Tomás, *El matrimonio cristiano: Sacramento de la Creación y de la Redención*, segunda edición actualizada, Pamplona, 2008, s. 176–177, 246–249.

⁷ *Coetus studiorum „De matrimonio“*. Sessio IV, 25–30 martii 1968 habita, Adunatio IX, 25 martii 1968 – mane, *textus propositus*: „Impedimentis iuris mere ecclesiasticis tenentur tantum illi qui iam sunt in Ecclesia catholica baptizati vel in eam recepti, licet sive hi sive illi ab eadem postea defecerint.“ *Communicationes* 2001, s. 51–53. 61.

⁸ *Coetus studiorum „De matrimonio“*. Sessio XII, 8–13 februarii 1971 habita, Adunatio III, die 9 februarii 1971 – vespere habita. Tehdy byla ohledně závaznosti kanonické formy sňatku přijata druhá navržená formulace: „Ad statutam formulam tenentur: 1° Baptizati qui Ecclesiae catholicae (sive a recepto baptismate sive postea) adscripti sunt vel fuerunt, si inter se matrimonium contrahunt (aut: ineunt); nisi ab adepto rationis usu (aut: ab anno decimo quarto impleto; aut: ab infantia) extra eam educati fuerint vel post adeptum rationis usum (aut: post annum decimum quartum impletum) ab ea formali actu (aut: declaratione proprio parochi in scriptis data) defecerint, nec ad eam reversi fuerint.“ *Communicationes* 2002, s. 66.

⁹ Srov. např. RINCÓN-PÉREZ, Tomás, op. cit., s. 177. 330–333.

e) Dát po vzoru křesťanského Východu větší význam kněžskému požehnání¹⁰ – to se však setkává s námitkami jak „klerikalizace“ uzavírání manželství, tak opuštění převládající nauky na Západě, že udělovatelem svátosti manželství není sacerdos, ale sami nupturienti.

Z důvodu existence námitek rázu věroučného i kanonického, a to především s ohledem na potřebu dostatečné právní jistoty, bylo nakonec zvoleno relativně úzce vymezené řešení: umožnit nevěřícím nekatolíkům platné uzavření manželství mimo katolickou církev, pokud je z jejich strany vykonán nový pozitivní úkon vůle spočívající v odpadu od katolické církve, přičemž se rekodifikační komise po diskusi přiklonila k tomu, že toto odpadnutí má mít povahu formálně projeveného pozitivního úkonu vůle, nikoli pouze notorického stavu.¹¹ Nakonec se prosadilo uplatnění této výjimky ve třech bodech: závaznost kanonické formy sňatku, překážka různosti náboženství a zákaz smíšeného manželství.¹²

Na základě tak široké diskuse lze konstatovat, že adoptace formule *actu formali ab ea defecerit* do nového kodexu kanonického práva je redukováným řešením, zohledňujícím trojí aspekt: jednak důraz na respekt ke svědomí odpadlého katolíka, dále nevhodnost vázat jej ustanoveními kánonů chtějících přispět k uchování katolické víry nupturienta (překážka různosti náboženství, zákaz smíšeného manželství) a nutit jej k církevnímu sňatku. Především však byl takto položen důraz na větší míru právní jistoty tím, že se vyžaduje nový úkon *defectionis ab Ecclesia catholica*.

¹⁰ Srov. např. RINCÓN-PÉREZ, Tomás, op. cit., s. 178. 249–251. V česky publikované odborné literatuře se tomuto názoru blíží LA SOUJEOLE, Benoît Dominique de, *Ekumenické aspekty udílení svátosti manželství*. Salve, revue pro teologii a duchovní život, ročník 12 (2002), č. 3/4, s. 55–67.

¹¹ Coetus studiorum „De matrimonio“. Adunatio diei 19 octobris 1977. Zde se opakuje návrh vymezení závaznosti kanonické formy sňatku tak, že nezavazuje určité katolíky: „§ 1. Statuta superius forma servanda est, si saltem alterutra pars matrimonium contrahentium in Ecclesia catholica baptizata vel in eadem recepta est nec actu formali aut notorie ab ea defecerit, salvis praescriptis §§ 2 et 3.“ *Communicationes* 1978, s. 96. V následné diskusi byly vzneseny vážné námitky proti výrazu *notorie*, načež se konzultoři jednomyslně přiklonili k odstranění slov „aut notorie“, ale téměř všichni souhlasili se zachováním slov „nec actu formalis ab ea defecerit“ – jediný nesouhlasící konzultor namítal, že se tu zavádí výjimka oproti obecnému ustanovení tehdejšího návrhu *Legis Fundamentalis Ecclesiae*, podle něhož nemají být nekatolíci vázáni čistě církevními zákony; srov. *Communicationes* 1978, p. 96–97. (Po opuštění projektu *Legis Fundamentalis Ecclesiae* byla tato ustanovení vřazena přímo do kodexu, v tomto případě nakonec jako kán. 11.)

¹² Viz kán. 1086 § 1 (překážka rozdílnosti náboženství), kán. 1117 (závaznost kanonické formy sňatku k platnosti manželství) a kán. 1124 (zákaz smíšených sňatků).

Na základě odlišné tradice na křesťanském Východě, kde se vyžaduje konání posvátného obřadu spojeného s kněžským požehnáním (jež může udělit pouze *sacerdos*, tedy kněz či biskup) a kde nebyla tak pocitována potřeba speciálně upravit situaci „nevěřících katolíků“, nebylo později toto řešení při rekodifikaci práva východních katolických církví přejato do textu kodexu kánonů východních církví promulgovaného r. 1990.¹³ Dokonce byla následně vedena diskuse mezi kanonisty o platnosti či neplatnosti manželství uzavřeného mezi římským katolíkem a východním katolíkem v západním obřadu, kdyby asistujícím byl jáhen – v této věci nebyla dosažena shoda a panuje tu různost pohledů.¹⁴

2. Komparace formálního odpadu od katolické církve s podobnými právními instituty

Velmi snadno (a také bohužel dost často) bývá formální odpad od katolické církve zaměňován se dvěma podobnými právními instituty: odpadem od víry neboli apostazí (srov. kán. 751 CIC) a prokazatelným odmítnutím katolické víry (kán. 1071 § 1 odst. 4 CIC).

Apostaze je v kán. 751 CIC jednoznačně charakterizována jako odmítnutí katolické víry jako celku (*fidei christianae ex toto repudiatio*) a z hlediska svých kanonických dopadů je spojeno dle kán. 1364 se samočinným trestem exkomunikace, v jehož důsledku nastává dle kán. 1071 § 1 odst. 5 také zákaz pro uzavření manželství. Po stránce právně-technické je ve smyslu kán. 1321 CIC nutné, aby takové odmítnutí křesťanské víry bylo vnějším způsobem manifestováno (*externa legis vel praecepti violatio*), nevyžaduje se tu formalizovaný způsob onoho vnějšího projevení. Největší rozdíl je však po stránce obsahové – apostaze musí mít širší obsah, tj. odmítnutí křesťanské víry, ne pouze vnější rozchod s katolickou církví, který může být spojen s přílnutím k jiné křesťanské církvi nebo církevní

¹³ Požadavek kněžského požehnání, kdy je kněz nebo hierarcha chápán jako udělovatel svátosti je obsažen v kán. 828 CCEO; z jazykově blízké literatury srov. např. ČITBAJ, František, *Církev nie sú steny a strecha, ale vera a život... Katolícka kánonická ekleziológia*, Prešov, 2010, s. 188–189; ČITBAJ, František, *Forma uzatvárania manželstva*, In ČITBAJ, František (ed.), *Manželstvo v kánonickom práve*, Prešov, 2009, s. 96–99.

¹⁴ Srov. ČITBAJ, František, *Církev nie sú steny a strecha, ale vera a život... Katolícka kánonická ekleziológia*, Prešov, 2010, s. 189–190; Čitbaj, František, *Forma uzatvárania manželstva*, In ČITBAJ, František (ed.), *Manželstvo v kánonickom práve*, Prešov, 2009, s. 96–97.

společnosti, anebo přechodem do stavu „nezávislého křesťana“, aniž by došlo k celkovému odmítnutí křesťanské víry.¹⁵

Prokazatelné odmítnutí katolické víry uvedené jako důvod pro zákaz uzavření manželství v kán. 1071 § 1 odst. 5 sice není v CIC definováno, ale – analogicky k apostazi – je lze charakterizovat jako vnější odmítnutí katolické víry (ne tedy křesťanské víry jako celku), ba dokonce i jako prokazatelné opuštění katolické náboženské praxe (pokud by však dotyčná osoba přijala za svou křesťanskou praxi jiné církve nebo církevní společnosti, jednalo by se pak o smíšené manželství). Především však to nemusí být spojeno s výslovným, natož formálním odmítnutím katolické církve.¹⁶

3. Obtíže v posouzení existence či neexistence formálního odpadu od katolické církve

Církevní praxe od promulgace CIC r. 1983 však ukázala, že pro úřední zjištění existence situace *actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica* nejsou dána dostatečně jasná praktická kritéria. Pro pochopení tohoto obratu je třeba rozlišit jeho morální a právní stránku: z hlediska morálního je velmi významné již samotné vnitřní rozhodnutí, a to i tehdy, pokud nebylo navenek nijak projeveno – z hlediska právního je zásadou, že čistě vnitřní úkony nemají právní důsledky.¹⁷ Z toho vyplývá nutnost vyjít z toho, že se tu jedná o právní úkon, a to právní úkon jednostranný – nikde se pro právní platnost tohoto kroku v CIC nevyžadovalo, aby se k němu vyjadřovala církevní autorita.

Z diskusí vedených na toto téma vyplývá, že je možné odlišit trojí oblast: jednak situace, v nichž se bezesporu jedná o formální odpad, dále situace, v nichž se bezesporu nejedná o formální odpad, a pak třetí oblast situací, v nichž není shoda

¹⁵ Z pohledu jasného rozlišení odpadu od křesťanské víry a formálního odpadu od katolické církve je jistě věcnou chybou, že list Papežské rady pro výklad legislativních textů církve z r. 2006, pojednávající o formálním odpadu od katolické církve, je v oficiálním vydání českého překladu nadepsán „Dopis kardinála J. Heranze o odpadu od víry (apostaze)“. Viz *ACTA České biskupské konference*, roč. 2006, č. 1, s. 75.

¹⁶ Srov. např. CHIAPETTA, Luigi, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, II, 2 edizione accresciuta e aggiornata, Roma, 1996, č. 3814–3815, s. 281–282.

¹⁷ Srov. např. v trestním právu kán. 1321 a kán. 1330 CIC.

o existenci, nebo neexistenci formálního odpadu,¹⁸ jak to uvádíme níže dle své dřívější publikace.¹⁹

Přesněji bylo možno říci, **kdy se s jistotou nejedná o formální odpad** od katolické církve:

- čistě vnitřní rozhodnutí odpadnout od společenství katolické církve, nijak neprojevené navenek;
- formální úkon odpadu (většinou přímou, explicitní formou), který ale směřuje k jinému účelu – např. neplacení církevní daně v Německu (zde však nastává presumpce platnosti tohoto úkonu na základě ustanovení kán. 124 § 2 CIC);
- pouhé nepraktikování katolické víry, a to jak u osob, které byly s katolickou vírou seznámeny (např. výchova v rodině), tak tím spíše u osob, které s katolickou vírou seznámeny nebyly;
- pouhá (byť dlouhodobější či pravidelná) účast na životě, zvláště bohoslužbách jiných křesťanských církví či církevních společnostech anebo mimokřesťanských náboženských společnostech, která není spojena s výslovným odpadem od společenství katolické církve nebo s výslovným připojením se k jinému náboženskému společenství;
- pouhé veřejné odmítnutí závazných prvků katolické víry spojené s pokračujícím (byť oslabeným) životem v katolické církvi;
- pouhé považování sebe sama za osobu nevěřící či za osobu, která není členem katolické církve.

Na druhé straně bylo možno specifikovat situace, **kdy se s jistotou jedná o formální odpad** od katolické církve:

- vnější vyjádření svobodné a uvážené vůle odpadnout od víry, žít v herezi či schismatu (srov. kán. 751 CIC);
- vyjádření takového úmyslu přímým, explicitním způsobem (ústní či písemné vyhlášení před příslušnou autoritou katolické církve, tj. ordinářem nebo farářem, anebo – kde tato možnost právně existuje – obdobné vyhlášení před příslušnou státní autoritou, která to pak písemně sdělí příslušné církevní autori-

¹⁸ Z jazykově dostupných zpracování můžeme uvést článek ZVOLENSKÝ, Stanislav. Formálne odpadnutie od Katolíckej Cirkvi. *Tribunál*, ročník III., č. 1/2004, s. 11–12, anebo monografii DUDA, Ján. *Pokus o katolícku cirkevnoprávnu manželskú kazuistiku*. Spišské Podhradie : Spišská kapitula, 2001. 101 s. ISBN 80-7142-090-5, zvláště s. 44–46.

¹⁹ NĚMEC, Damián, *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Praha, 2006, s. 27–28.

tě), anebo nepřímým, implicitním způsobem (členství v ideologických hnutích a organizacích, jejichž nauka je v zásadním rozporu s naukou katolické církve; členství a především aktivní podíl na životě jiných křesťanských církví či nekřesťanských náboženství).²⁰

Kromě těchto jasných situací však zůstávala *dost rozsáhlá oblast nejasných situací*, kde bylo třeba se obrátit na místního ordináře, aby buď sám rozhodl, anebo nechal situaci posoudit kompetentním orgánem římské kurie, tj. papežskou radou pro výklad legislativních textů církve. Toto však z hlediska církevní praxe byla velmi nevhodná situace, protože se tu jedná o velmi důležitou a lidsky, pastoračně i kanonicky citlivou skutečnost – platnost manželství, která může být za shodných okolností jednotlivými úředními autoritami katolické církve posuzována velmi odlišně.

4. Upřesnění daná Papežskou radou pro výklad legislativních textů r. 2006

Nejasná situace v hodnocení odpadu od katolické církve si žádala podat jednoznačný právně závazný praktický výklad, a to především s ohledem na země, kde větší množství katolíků v oblasti státně-administrativní tzv. „vystupovalo z církve“ (především v německy mluvících zemích vzhledem k placení církevní daně). To se po příslušných diskusích stalo vydáním listu Papežské rady pro výklad legislativních textů o formálním úkonu odpadu od katolické církve ze dne 13. března 2006, zasláného předsedům biskupských konferencí.²¹

Tento list byl publikován v několika jazykových verzích (italsky, anglicky, německy, francouzsky, španělsky a portugalsky) v časopisu *Communicationes*,²² a to spolu s některými dalšími dokumenty: výňatek z děkovného dopisu jedné biskupské konference (v angličtině), dopis Papežské rady pro výklad legislativních textů jiné biskupské konferenci jako odpověď na pochybnost ohledně způsobu hodnocení písemného sdělení katolíka ze strany církevní autority, pokud s ním

²⁰ DUDA, Ján, op. cit., s. 44–46.

²¹ Protože se jedná o úřední dokument významného dikasteria Římské kurie, je jistě věcnou chybou, že list Papežské rady pro výklad legislativních textů církve z r. 2006, pojednávající o formálním odpadu od katolické církve, je v oficiálním vydání českého překladu nadepsán „Dopis kardinála J. Heranze o odpadu od víry (apostaze)“. Viz *ACTA České biskupské konference*, roč. 2006, č. 1, s. 75. K nesprávnému použití termínu „odpad od víry (apostaze)“ viz výše oddíl 3., zvl. pozn. č. 15.

²² *Communicationes XXVIII* (2006), s. 170–189.

není možné osobní setkání a dialog (v italštině) a odpověď těžce papežské rady další biskupské konferenci ohledně oprávněnosti požadavku centralizace řízení na diecézní kurii (ve španělštině).²³

Konstatuje se v něm, že odpad od katolické církve je vždy spojen s některou formou trestného činu proti víře, tedy apostaze, hereze nebo schismatu, ale že znamená něco navíc. Toto „navíc“ je dáno: 1. požadavkem vnějšího, a to písemného vyjádření tohoto rozhodnutí zasláné vlastního faráři nebo ordináři – tím se precizuje, jaké náležitosti (*sollemnitates actus*) má mít odpad od katolické církve, přičemž se klade důraz na formální stránku vyjádření tohoto rozhodnutí; a 2. požadavkem posouzení tohoto vyjádření ze strany těžce církevní autority, tj. vlastního faráře nebo vlastního ordináře, přičemž se dává přednost tomu, aby toto posouzení bylo spojeno s dialogem, jenž by měl jednak být zacílen na smíření katolíka s církví (rekonciaci), jednak na jasné vyjádření morálních, pastoračních a kanonických důsledků tohoto činu. Záměrně se tu ponechává prostor partikulárnímu zákonodárství, aby především stanovilo, kdo má být onou kompetentní autoritou přijímající písemné sdělení katolíka a posuzující je – zda vlastní farář, nebo vlastní ordinář. Zdaleka ne všechny partikulární církevní autority (především biskupské konference) vydaly potřebné partikulární normy pro realizaci těchto nových požadavků (onoho „navíc“). Zásadní novinkou oproti dřívější právní úpravě je tedy požadavek intervence církevní autority, bez jejíhož vyjádření nenabude prohlášení katolíka svého právního účinku, čímž se tento úkon stává dvoustranným aktem.

Z těchto textů tedy vyplývá, že pro existenci *actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica* se vyžadují společně (*cumulative*) tyto prvky: 1. vnitřní rozhodnutí odloučit se od katolické církve (tedy vnitřní úkon apostaze, hereze nebo schismatu), 2. jeho vnější realizace a projevení, 3. projevení písemnou formou vůči kompetentní církevní autoritě, kterou je vlastní ordinář, nebo vlastní farář (detailní určení je ponecháno na partikulární právo), a 4. tato autorita má – kromě snahy o odvrácení katolíka od jeho rozhodnutí a snahy o jeho rekongraci – úředně posoudit (pokud možno v dialogu s dotyčným katolíkem), zda se tu opravdu jedná o formální odpad; pokud ano, ona má zajistit potřebnou adnotaci v křestní matrice.

²³ České překlady všech zmíněných textů by měly dle naší domluvy být zveřejněny na internetové stránce Společnosti pro církevní právo, záložky „Dokumenty“, sekce „Varia“ na adrese <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/dokumen2.htm#varia>>. Překlad je již zveřejněn na Vzdělávacím portálu Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v sekci Odborné texty – Právo – Církevní právo na adrese <<https://www.portalcmtf.upol.cz/open.php?type=0&id=191>>.

Při analýze výše uvedených požadavků na existenci formálního odpadu od katolické církve je dle našeho soudu třeba rozlišit dvoji oblast: požadavky vyplývající ze samotné povahy odpadu, a tedy vyžadované *ex tunc*, a nové či zpřesněné požadavky formálního charakteru, a tedy uplatňované *ex nunc*. Do kategorie požadavků *ex tunc* dle našeho soudu spadají tyto požadavky: vnitřní rozhodnutí odloučit se od katolické církve (tedy vnitřní úkon apostaze, hereze nebo schismatu) a jeho vnější realizace a projevení – bez těchto prvků nemůže být platný právní úkon mající za následek právní následek. Naopak do kategorie požadavků uplatňujících se *ex nunc* pak požadavky písemného sdělení tohoto rozhodnutí kompetentní církevní autoritě a úřední posouzení tohoto prohlášení touž církevní autoritou. Z důvodu především pastoračních obtíží plynoucích z uplatnění formálního odpadu od katolické církve podepsal r. 2009 papež Benedikt XVI. motu proprio *Omnium in mentem*,²⁴ jímž zavedl změny v CIC, mj. vyškrtnutím formule formálního odpadu od katolické církve z výše zmíněných tří kánonů CIC.

Tak došlo k rozlišení více fází uplatnění či neuplatnění právního institutu odpadu od katolické církve:

- 1) období účinnosti CIC/1917 – formule „formální odpad od katolické církve“ není v legislativě obsažena;
- 2) od účinnosti CIC/1983 (27. 11. 1983) až do listu Papežské rady pro výklad legislativních textů (13. 3. 2006) – formule „formální odpad od katolické církve“ je v legislativě obsažena, zůstává však nejasnost ohledně formálních požadavků tohoto odpadu;
- 3) od listu papežské rady (13. 3. 2006) do účinnosti motu proprio *Omnium in mentem* (9. 4. 2010) – upřesnění formálních požadavků;
- 4) od účinnosti motu proprio *Omnium in mentem* – stav před účinností CIC/1983 – tato formule v legislativě (opět) není obsažena.

²⁴ BENEDICTUS XVI., *Litterae apostolicae motu proprio datae. Quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur*, In *Acta Apostolicae Sedis* CII (2010), s. 8–10. Jelikož dle závěrečných ustanovení tohoto motu proprio mělo dojít k jeho úřední publikaci zveřejněním v AAS, uplatnila se tu dispozice tzv. promulgační normy obsažené v kán. 8 CIC, podle něhož nastává účinnost všeobecných církevních zákonů publikovaných v AAS tři měsíce po dataci příslušné částky AAS – zde se jedná o částku č. 1 z r. 2010 datovanou 8. 1. 2010; motu proprio *Omnium in mentem* tak tedy nabylo účinnosti 9. 4. 2010.

Závěr

Na příkladu velmi mladého právního institutu formálního odpadu od katolické církve, zavedeného r. 1983 v Kodexu kanonického práva, je zřetelně vidět několik důležitých skutečností:

- tento právní institut vznikl jako výsledek dlouhé odborné debaty, a to jako určitý kompromis daný jak ohledem na doktrinální tradici ohledně svátostnosti manželství, tak s ohledem na omezení daná potřebou právního posouzení této skutečnosti spadající svou povahou především do oblasti systematické teologie;
- tento institut je nesprávně zaměňovat s trestným činem odpadu od víry i s prokazatelným odmítnutím katolické víry;
- praxe užívání institutu formálního odpadu od katolické církve i jeho teoretické rozpracování ukázaly značné nedostatky v chápání a praktickém posouzení tohoto institutu, což bohužel vede k nejednotnosti praxe církevních autorit včetně církevních soudů;
- bylo proto třeba podat úřední interpretaci, jež jednak zpřesňuje formální požadavky na úkon formálního odpadu od katolické církve zavedením jeho povinné písemné formy, tak požadující úřední vyjádření církevní autority jako požadavek pro existenci (a následný právní dopad) tohoto odpadu, přičemž některé požadované elementy formálního odpadu se vyžadují *ex nunc*, některé *ex tunc*;
- nakonec z praktických důvodů došlo ke zrušení tohoto institutu v legislativě západní katolické církve;
- tím dochází k rozlišení více fází uplatnění či neuplatnění tohoto institutu, přičemž církevní autorita se musí řídit tím, jaké předpisy práva zavazovaly nupturienty v době konání sňatku;
- na základě odlišné tradice se tento institut nikdy neuplatnil u východních katolických církví.

Takto lze na konkrétním příkladu sledovat vývoj kanonistické tradice, která není prostá váhání, omylů a následných oprav, přičemž se v samotném papežském dokumentu s odvahou konstatuje, že určité dobře míněné pastorační a právní řešení se neosvědčilo, a proto se v této věci církevní disciplína zásahem nejvyšší autority katolické církve upravuje.

Resumé

Článek se zabývá velmi nedávným institutem kanonického práva katolické církve – formálním odpadem od katolické církve. V prvním oddíle nejprve uvádí důvody vzniku tohoto právního institutu. V druhém oddíle jej důkladněji srovnává s podobajícími se, avšak rozdílnými právními instituty odpadu od víry a odmítnutí katolické víry. V třetím oddíle poukazuje na nesnadnosti v posouzení existence či neexistence formálního odpadu od katolické církve a následně v jeho aplikaci v církevní administrativní i soudní praxi, což si vynutilo r. 2006 autoritativní určení obsahu tohoto institutu popsané v čtvrtém oddíle tohoto článku, ba nakonec až ke zrušení tohoto právního institutu r. 2010 – toto poslední téma však již není obsahem tohoto článku.

Na konkrétním příkladu je tu ukázán vývoj kanonistické tradice, která není prostá váhání, omylů a následných oprav, přičemž se v papežském dokumentu samém s odvahou konstatuje, že určité dobře míněné pastorační a právní řešení se neosvědčilo, a proto se v této věci církevní disciplína zásahem nejvyšší autority katolické církve upravuje.

Summary

The Conception, Understanding and Later Specification of the Legal Institution of the “Formal Defection from the Catholic Church” and its Impact on the Validity of Marriage

The article discusses a recent institution under the canon law of the Catholic Church – a formal defection from the Church. In the first section the author explains the reasons for the formation of this legal institution. In the second section he compares in great detail the institution of defection to similar but different legal institutions of defection from faith or abandonment of the Catholic Church. In the third section he identifies difficulties in determining the existence or non-existence of a formal defection from the Catholic Church and the application of defection in Church administrative and judicial practice. These difficulties led to an authoritative interpretation of the content of the legal institution in 2006, which is described in the fourth section of the article. Eventually, the legal institution was abolished in 2010; however, the abolishment is not discussed in the article.

The article thus provides an example of the development of canon law tradition, which is not free of doubts, errors and subsequent corrections. The respective Papal document boldly states that some well-meant pastoral and legal solutions did not serve well and therefore the highest authority of the Catholic Church had to intervene.

Zusammenfassung

Entstehung, Begriff und spätere Präzisierung des Rechtsinstituts „des förmlichen Austritts aus der Katholischen Kirche“ und dessen Auswirkungen auf die Ehegültigkeit
Artikel befasst sich mit einem erst vor kurzem im kanonischen Recht der Katholischen Kirche etablierten Rechtsinstitut des förmlichen Austritts aus der Katholischen Kirche. Im ersten Teil werden die Gründe für die Einführung des Rechtsinstituts dargestellt. Im zweiten Teil wird der Rechtsinstitut mit ähnlichen jedoch unterschiedlichen Rechtsinstituten (Apostasie; Ablehnung des katholischen Glaubens) verglichen. Im dritten Teil werden Probleme geschildert, die die Identifikation der förmlichen Abwendung von der Kirche mit sich bringt und die auch in der Rechtsanwendung durch Verwaltung und Gerichte zu finden sind. Dies führte dazu, dass der Inhalt dieses Rechtsinstitutes im Jahre 2006 von der Autorität festgelegt wurde (was auch im vierten Teil beschrieben wird), weshalb dieser Rechtsinstitut demnächst (2010) auch aufgelöst wurde; dieser Punkt wird in diesem Artikel jedoch nicht behandelt.

An einem konkreten Beispiel des förmlichen Kirchenaustritts wird die Entwicklung der kanonistischen Tradition veranschaulicht, deren nicht Schwankungen, Irrtümer und Korrekturen fremd sind. So wird eben im päpstlichen Dokument mutig festgestellt, dass sich eine vom pastoralen und rechtlichen Standpunkt gut gedachte Regelung nicht bewährt hat und eine Anpassung der innerkirchlichen Disziplin durch den Eingriff der höchsten Autorität vonnöten ist.

Riassunto

L'origine, la formazione e la precisazione posteriore dell'istituto di „actu formalis defectionis ab Ecclesia catholica“ e le sue conseguenze alla validità del vincolo matrimoniale

L'articolo si dedica all'istituto recentissimo di diritto canonico della Chiesa cattolica – l'atto formale della defezione dalla Chiesa cattolica. Nel primo titolo si elencano le ragioni per l'introduzione di questo istituto. Nel secondo titolo poi l'istituto viene paragonato con degli istituti diversi ma somiglianti, cioè l'apostasia o il rifiuto della fede cattolica. Nel terzo titolo si sottolineano i problemi su decisioni se l'atto formale di defezione sussista o meno e sull'applicazione di questa decisione nella prassi amministrativa e giudiziale della chiesa, il che condusse nel 2006 alla necessità di una definizione autoritaria del contenuto di questo istituto, descritta nel titolo quarto dello studio, e alla fine all'abrogazione dello stesso nel 2010. Quest'ultima tappa comunque non è più descritta nello studio presente.

O autorovi

Doc. lic. Damián Němec, dr, OP, nar. 18. 6. 1960 v Boskovicích, je vedoucím katedry církevního práva na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a proděkanem této fakulty. Současně vyučuje církevní a konfesní právo již řadu let na právnické fakultě téže univerzity. Je absolventem olomoucké teologické fakulty (1991). Licenciát a doktorát teologie získal na Papežské teologické fakultě ve Vratislavi v oboru kanonického práva. V roce 2008 se na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci habilitoval. Je členem vedení Společnosti pro církevní právo a předsedou její olomoucké místní skupiny.

Doc. lic. Damián Němec, dr, OP, born on 18 June 1960 in Boskovice, is the Head of the Church Law Department at the Sts Cyril and Methodius School of Theology of Palacký University in Olomouc, where he also serves as the Associate Dean; he has taught church law and the state law on churches at the School of Law of the same University for several years. He graduated from the Olomouc Theological School (1991) and obtained his licentiate and doctor of theology degree in the field of canon law at the Pontifical Theological School in Wroclaw. He obtained the title docent in 2008 at the Sts Cyril and Methodius School of Theology of Palacký University in Olomouc and is a member of the leadership of the Church Law Society and the president of its Olomouc local group.

Univ.-Doz. Lic. Damián Němec, dr, OP, geb. 18.6.1960 in Boskovice, leitet den Lehrstuhl des Kirchenrechts an der Cyrillo-methodischen Theologischen Fakultät der Palacký Universität in Olmütz. Gleichzeitig lehrt er Kirchen- und Staatskirchenrecht an der Juristischen Fakultät derselben Universität. Lizentiat und Dokortitel erwarb er an der Päpstlichen theologischen Fakultät in Breslau im Bereich des kanonischen Rechts. In 2008 folgte seine Habilitation an der Cyrillo-methodischen Theologischen Fakultät der Palacký Universität in Olmütz. Er ist Mitglied der Gesellschaft für Kirchenrecht und der Vorsitzende ihrer Olmützer Gruppe.

Doc. lic. Damián Němec, dr, OP, nato il 18 giugno 1960 a Boskovice, cattedratico della cattedra di diritto canonico della Facoltà Teologica dei Santi Cirillo e Metodio della Università di Palacký a Olomouc e vicedecano di questa facoltà. Attualmente insegna il diritto canonico ed ecclesiastico alla facoltà di giurisprudenza della stessa università. Si è laureato alla facoltà di teologia a Olomouc (1991). Il licenciato e il dottorato in teologia ha ottenuto alla Facoltà Teologica Pontificia a Wroclaw in materia di diritto canonico. Nel 2008 si haabilitato alla Facoltà Teologica dei Santi Cirillo e Metodio della Università di Palacký a Olomouc. È il presidente della filiale della Società per il diritto della Chiesa a Olomouc e partecipa alla direzione della società.

NAKLADATELSTVÍ, VÝROBU, EXPEDICI TISKOVIN

JAN KRIGL

Pod Strašnickou vinicí 15, 100 00 Praha 10,

provozovnu Jaromírova 54, 128 00 Praha 2 – Nusle,

můžete kontaktovat na tomto spojení:

Tel./Fax: 222 564 552

mobil: 721 711 108

e-mail: jkrigl@centrum.cz.

Jednotlivé i hromadné objednávky

i dříve vydaných knih

J. R. Tretera: Synagoga a církev kdysi a dnes

a

J. R. Tretera – S. Příbyl: Konfesní právo a církevní právo,

budou neprodleně vyřizeny.

Karel Malý, Michal Tomášek et al.:
Nové jevy v právu na počátku 21. století
I. Historické impulzy rozvoje práva

Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum 2009, 341 s.

První díl pětisvazkové monografie o nových jevech v právu na počátku 21. století vyšel v rámci výzkumného záměru MSM 0021620804 „**Kvantitativní a kvalitativní proměny právního řádu na počátku 3. tisíciletí – kořeny, východiska a perspektivy**“.

Recenzovaná monografie představuje shrnutí vědeckého bádání autorského kolektivu Právnické fakulty Univerzity Karlovy pod vedením prof. Karla Malého a prof. Michala Tomáška. Základní téze jednotlivých statí byly diskutovány na mezinárodní konferenci pořádané v pražském Karolinu ve dnech 17. až 18. dubna 2008.

Monografie je věnována historickým kořenům současného právního systému v širší, která zahrnuje jak soukromoprávní, tak i veřejnoprávní pohled. Zpracovává větší počet vybraných tematických okruhů.

První tematický okruh, nazvaný **Sociální zákonodárství a proměny majetkových práv**, upoutá čtenáře rozbohem ochrany nájemníků a bytového práva od dob první republiky československé z pera doc. Ladislava Soukupa. Otázky restitucí a konfiskací od roku 1945 až po dobu po roce 1989 probírá přední český znalec této problematiky prof. Jan Kuklík.

Druhý tematický okruh **Ústavněprávní impulzy v právním vývoji ve 20. století** přináší pojednání o genezi ústavního soudnictví v Evropě (prof. Andrzej Dziadzio z právnické fakulty krakovské univerzity) a rozbor transformace československého právního řádu v klíčových letech polistopadového zákonodárství v letech 1990–1992 (doc. Vladimír Kindl). Další statě jsou věnovány zdánlivé legalitě autoritativních režimů ve 20. století (JUDr. Petra Skřejková), možnostem a limitům uplatnění referenda z pohledu zkušeností z první republiky českoslo-

venské (prof. Karolina Adamová) a problematice současné interpretace americké ústavy (doc. Radim Seltenreich).

Problematice ústavního vývoje v 60. letech 20. století je věnován třetí tematický okruh. Prof. Adamová se zabývá problematikou postupného nastolování federálního zřízení v Československu. Téma federativního uspořádání státu pojednával a chápal komunistický režim zcela v zajetí ideologických představ: „Federativní forma řešení národnostních vztahů byla však komunistickými stranami považována za nutný ústupek od požadavku nastolení unitární socialistické státnosti až do doby předpokládaného přechodu k tzv. komunistické samosprávě.“ (s. 193). JUDr. René Petráš doplňuje tento tematický okruh o rozbor národnostních otázek, zejména postavení menšin.

Prof. Jiří Rajmund Tretera a JUDr. Zboj Horák zpracovali čtvrtý tematický okruh **Stát a církev v právních dějinách**. Zvláštností tohoto oddílu je to, že se jedná o tematiku, která byla z učebních osnov právnických fakult během komunistického režimu prakticky vyloučena. Není proto náhoda, že bylo třeba posluchače i čtenáře seznámit s dogmatikou konfesního práva, s modely vztahu státu a církvi v zahraničí i s dějinným vývojem těchto vztahů u nás, a teprve potom vylíčit stav současného konfesněprávního zákonodárství v České republice. Povzbudivý pohled za oceán do USA naopak ukazuje situaci v zemi, kde se konfesní právo mohlo bez přerušení rozvíjet, a přináší alternativní pohled také na otázky finančního zabezpečení a právní subjektivity tamních nesčetných církví.

Římskoprávní kultura a její současné působení jsou pojednány v pátém tematickém okruhu. Římské právo je představeno prof. Michalem Skřejpkem (nové cesty a metody právní romanistiky), JUDr. Davidem Faladou (derelikce) a doc. Petrem Bělovským (bona fides při vydržení věci). Z pojednání vyplývá, že římské právo je nejen významný studijní obor, nýbrž také klasický pramen mnoha dodnes zavedených právních institutů, které mají značný vliv na náš současný právní řád.

Rozmanitost témat a jejich precizní zpracování jednotlivými autory v předkládané monografii necht' je doporučením nejen pro zájemce o právní dějiny, nýbrž pro všechny, kdo chtějí proniknout hlouběji do právní kultury, která má vliv i na současnou tvorbu a aplikaci práva.

Stanislav Příbyl

Jiří Hoblík: Proroci, jejich slova a jejich svět

Nakladatelství Vyšehrad, edice Světová náboženství, Praha 2009, 517 s.

Autor knihy sám navrhl pro zkoumání fenoménu proroků a jejich prorokování pojem „profétologie“, kterým se pokusil českému čtenáři přiblížit již zažitý německý termín „Prophetenforschung“. Je zřejmé, že předmětem zájmu profétologie nejsou pouze prorocké knihy Starého zákona, nejedná se o „čistou“ biblistiku, neboť tato věda se zabývá i teologickými, religionistickými a kulturně antropologickými aspekty působení osob (údajně) nadaných prorockým duchem. V této souvislosti představuje autor podvojně dělení profétie, totiž na kultickou (profesionální) oproti svobodné (laické), jakož i na oficiální oproti alternativní. Prorok je postavou povýtce náboženskou: „Není to mocenská autorita, úředník ani učitel, nemá své místo ve správním či hospodářském systému, nýbrž v náboženské sféře.“ (s. 24) Proroci navíc působí téměř výlučně v teistických náboženstvích, i když autor upozorňuje také na japonského buddhistického mnišského věštec Ničirena (nar. 1222), jenž sám sebe považoval za „posla Vznešeného“ a kritizoval ve svém poselství sekty, jež se odchýlily od původní čisté Buddhovy nauky. Prorok hovoří jménem božstva a jeho sebepochopení se zakládá na vědomí božského poslání. Artikuluje odkázanost člověka na božstvo, na jeho moc a vedení. Prorocká řeč je proto posvátná, inspirovaná, avšak není mirakulózní, nemá zázračné účinky. Zvláštním rysem prorockých poselství je odhalování toho, co je skryté parciálně a deficitu lidského vědomí, a to zejména ve vztahu k událostem, které se mají stát v budoucnu.

Knihy v různých souvislostech přibližuje napětí mezi kritizující profétii a etablovanými institucemi. Například prorocká kritika kněžstva se snad nachází již u Zarathustry: „Někteří badatelé (...) předpokládali přítomnost extatických prvků, jimiž se vyznačovali i kněží, které Zarathustra, sám z kněžského rodu, kritizoval.“ (s. 73) V dějinách Izraele existovalo napětí mezi profétii oficiální a neoficiální: „Sami se sdružovali, vedli záznamy a pěstovali písemnictví, a tak vytvářeli poměrně nezávislé a poměrně stabilní prorocké skupiny, „školy“.“ (s. 124) Je ovšem důležité připomenout, že prorocká kritika institucí obsahovala rovněž výzvy po

dodržování práva, nebyla tedy „antisystémová“, jak by se mohlo z dnešního pohledu zdát: „Rozhodně Micheáš stejně jako jiní zástupci alternativní profétie nebyl ‚proletářským‘ vzbouřencem (...) Micheáše spojuje s Ámosem a Izajášem a zároveň jeho poselství charakterizuje sociální kritika, obracející se však v nebývalé ostrosti proti destrukci právního řádu (srv. Mi 3,1–3).“ (s. 131–132) Postupem času se však žánr profétie stále více přeléval do apokalyptiky: „Pro pozdní fázi hebrejské profétie, kterou předznamenal Deuteroizajáš, je příznačné ohlašování spásy univerzálních rozměrů a utopických rysů. Ačkoli se tato očekávání nenaplnovala, znovu a znovu se vynořovaly vlny zájmu o budoucnost, které dostaly posléze svou odpověď v apokalyptice, připravované již v knihách Izajáš, Ezechiel, Jóel či Zacharjáš.“ (s. 179–180) Závěrečnou fází starozákonního vývoje je pak kanonizace souboru spisů: „Nejvyšší celek, *Corpus propheticum*, který tvoří knihy Izajáš, Jeremjáš, Ezechiel a Kniha dvanácti proroků, pochází nejpozději z 2. století, kdy vznikla pseudoepigrafní kniha Daniel. Ta jednak díky kap. 7–12 reprezentuje již apokalyptickou tradici a sama původně nebyla mezi profétické knihy zařazena ani v pořádku Septuaginty, ani podle hebrejského kánonu.“ (s. 196)

V raném křesťanství se stává kamenem úrazu tzv. prorocká heteronomie, nedostatečné začlenění do náboženské praxe: „(...) prorocké *heteronomie* si byl vědom pisatel 2Pt 1,20, který ji výslovně určuje takto: ‚...žádné prorockví v Písmu nevzniká z vlastního pochopení skutečnosti.‘“ (s. 232) Autor upozorňuje na skutečnost, že podle 1 Kor se jeví profétie nahrazena glosolálií, mluvením jazyky, avšak neopomíjí zmínit především raněkřesťanský dokument Didaché coby svědectví o tehdejší instituci putujících proroků: „O obsahu prorockých slov nic konkrétního nevíme, ale i tak je zřejmý ústup eschatologické perspektivy, která byla pro nejranější křesťanskou profétii živnou půdou.“ (s. 236). Určitá autorova nezdrženlivost ve volbě výrazů, například v souvislosti s postupným zánikem profétie v církvi, poněkud narušuje jeho jinak důkladnou vědeckou akribii. Profétii totiž „církvní mocnáři zlikvidovali za pomoci krutých prostředků“ (s. 241)

Poté, co podal dějinný přehled, přechází autor k podrobnému rozboru hebrejské profétie. Pozoruhodně se v jeho výkladu objevuje termín „kritika“ ve dvojitým smyslu: nejen jako „kritika formy“ coby metoda biblického zkoumání (s. 347–377), nýbrž také jako postoj samotných proroků, tedy kritika sociální, politická i náboženská. (s. 410–419).

Církevní právo bývá považováno za stabilizující prvek, který může mít až tendenci „zhášet ducha“ – tím i ducha prorockého – v životě křesťanských společenství i jednotlivých věřících. Pro vyvrácení nebo alespoň zpochybnění takto lacině schematizujícího postoje je ovšem třeba znát právě jev prorockví a prorokování v celé jeho dějinné a obsahové šíři. K tomu je publikace Jiřího Hoblíka tím nejlepším a nejdůkladněji pojednaným z literatury dosud dostupné českému čtenáři.

Stanislav Příbyl

AKTUALITY

ČLENSKÝ BULLETIN

SPOLEČNOSTI PRO CÍRKEVNÍ PRÁVO

PRAHA – BRNO – OLOMOUC

je periodikum o rozsahu jedné až několika stran, které členové SPCP dostávají
měsíčně elektronickou poštou.

Poskytuje
nejnovější informace z oborů církevního práva,

podává
podrobnější zprávy o dění ve Společnosti pro církevní právo,

upozorňuje
na připravované akce.

Připomínáme členům SPCP, kteří AKTUALITY dosud nedostávají, aby sdělili svůj e-mail
na adresu spcp@prf.cuni.cz.

Sympóziu kánonického práva v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí – 15. ročník

V dňoch 23.–27. augusta 2010 sa v Kňazskom seminári biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí uskutočnilo sympóziu kánonického práva. Pätnásty ročník tohto medzinárodného sympózia organizovala Slovenská spoločnosť kánonického práva v spolupráci s kňazským seminárom pod záštitou Konferencie biskupov Slovenska. Tohtoročnou témou podujatia bolo „**Kánonické právo v službe Cirkvi a človeka**“. Jeho cieľom bolo hľadať odpovede na viaceré aktuálne témy v oblasti kánonického a konfesného práva.

V utorok 24. augusta 2010 o 9.00 hod. bolo sympóziu slávnostne otvorené. Zhromaždenie na úvod pozdravil nový košický arcibiskup a metropolita Mons. Bernard Bober, následne Mons. Charles Caput, arcibiskup a metropolita z Denveru v USA, ako aj Mons. Stanislav Zvolenský, bratislavský arcibiskup a metropolita. Nato predniesol pozdravný príhovor prof. Tadeusz Zasępa, rektor Katolíckej univerzity v Ružomberku, a prof. Ján Duda, predseda Slovenskej spoločnosti kánonického práva.

Dopoludňajší program moderovaný košickým arcibiskupom Mons. Bernardom Boberom otvoril úvodnou prednáškou denverský arcibiskup Mons. Charles Chaput s témou *Katolícka cirkev a veci verejné*. V prednáške poukázal na súčasnú situáciu Cirkvi v USA a jej aktuálne postoje k spoločenským otázkam, ako aj na rozdiely medzi postavením Cirkvi v európskom a severoamerickom priestore. Potom sa účastníkom sympózia prihovril bratislavský arcibiskup Mons. Stanislav Zvolenský. Vo svojej prednáške *Manželské kánonické právo, aktuálne problémy* sa zamerával na vysvetlenie obsahu a významu kán. 1095 b. 2 a 3, ktorý hovorí o dvoch tituloch manželskej nulity a ktoré sú mnohokrát problematicky interpretované. Obogatnením prednášky bolo, že výklad doplnil aj o aktuálnou jurisprudenciou Rímskej róty.

Popoludní sa účastníci stretnutia presunuli do Popradu, kde bola o 16.00 hod. celebrowaná sv. omša v kostole sv. Cyrila a Metoda. Omšu celebrowal košický arcibiskup Mons. Bernard Bober a homíliu predniesol bratislavský arcibiskup

Stanislav Zvolenský. Na záver sv. omše sa ešte všetkým prihovril denverský arcibiskup Mons. Charles Chaput. Vo svojom príhovore spomenul svedectvo trpiacej slovenskej Cirkvi z čias komunistického útlaku pre veriacich v USA.

V stredu 25. augusta 2010 bolo sympóziu kánonického práva venované 20. výročiu promulgácie CCEO pápežom Jánom Pavlom II. V úvode privítal účastníkov a prednášajúcich pražský exarcha Mons. Ladislav Hučko, ktorý bol zároveň moderátorom. Ako prvá vystúpila Mária Cristescu, profesorka Východného inštitútu v Ríme. Vo svojej štúdií pod názvom *CCEO a úcta k Matke Božej* sa snažila predstaviť osobitné kánony východného kódexu, ktoré explicitne alebo implicitne pojednávajú o úcte k Božej Matke, ktorá má špeciálnu úctu vo východnej cirkvi. Následne vystúpil so svojou prednáškou pod názvom *Vyučovanie CCEO v latinskej cirkvi* prof. Leszek Adamowicz z Lublinu v Poľsku. Vo svojom príspevku poukázal na dôležitosť výučby CCEO v latinskej cirkvi, pretože východný kódex výslovne obsahuje niektoré kánony, ktoré sa vzťahujú aj na veriacich latinského obradu.

Po obede ešte vystúpili domáci prednášajúci, a to konkrétne súdny vikár košickej eparchie JCDr. František Čitbaj, ktorý predniesol príspevok na tému *Medziobradové spolužitia podľa CCEO* a JCDr. Peter Borža s prednáškou *Vývoj, dôvody a zriadenie Metropolitnej cirkvi sui iuris byzantského rítu v SR*.

26. augusta 2010 pokračovalo sympóziu tretím dňom, ktoré moderoval bratislavský arcibiskup Mons. Stanislav Zvolenský. Dopoludnie bolo venované skôr civilnému a konfesnému právu. Ako prvý vystúpil bývalý predseda Najvyššieho súdu SR JUDr. Milan Karabin, ktorý v svojej prednáške *Niektoré vybrané otázky aktuálneho Trestného poriadku SR* poukázal na niektoré dôležité novelizácie aktuálne platného trestného poriadku SR. Ako druhý vystúpil JUDr. Stanislav Příbyl z Prahy. V svojom príspevku pod názvom *Uznávaní cirkvi a náboženských spoločností štátom – porovnanie právneho stavu v ČR a SR* komplexným spôsobom objasnil spôsob registrácie cirkvi v ČR a SR ako aj rozdiely ktoré existujú v jednotlivých štátoch.

Poobedie bolo venované najaktuálnejším legislatívnym zmenám, ktoré uskutočnil súčasný pápež Benedikt XVI. Prof. Ján Duda sa venoval vo svojej prednáške *Reforma Benedikta XVI. v oblasti trestného práva* niektorým zmenám v trestnom poriadku kánonického práva, zvlášť k eventúalnym deliktom zo strany klerikov. Doc. Damián Němec z Olomouca vo svojej prednáške pod názvom *Reforma Benedikta XVI. v oblasti ordinačného a manželského práva* sa naopak venoval problematike podstaty diakonského statusu ako aj zmenám v manželskej legislatíve.

V posledný deň sympózia, 27. augusta 2010, ktorý moderoval spišský pomocný biskup Mons. Andrej Imrich, na úvod vystúpila JCLic. Zuzana Dufincová, notárka košického metropolitného tribunálu. Vo svojom krátkom vystúpení zhodnotila praktickú skúsenosť s činnosťou stálych patrónov pri metropolitnom súde v Košiciach. Sympóziu pokračovalo referátmi súdnych vikárov jednotlivých slovenských diecéznych tribunálov o stave a počte manželských káuz. Nasledovalo valné zhromaždenie Slovenskej spoločnosti kánonického práva. Predseda zhodnotil činnosť spoločnosti za uplynulé dva roky a nasledovala diskusia o jej ďalšej činnosti. Jedným z výsledkov diskusie bolo i konštatovanie, že aj o dva roky v posledný augustový týždeň sa uskutoční 16. ročník sympózia kánonického práva v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí.

JCDr. Miloš Pekarčík, PhD.

Konference Církev a stát na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně – 16. ročník

Na počátku každého září se na brněnské právnické fakultě koná od roku 1995 celodenní vědecká konference „Církev a stát“, na kterou jsou zváni odborníci zabývající se právními záležitostmi církvi a jejich postavením ve státě, a to z celé České republiky.

Dne 7. 9. 2010 se tato konference uskutečnila již po šestnácté. Podobně jako v loňském roce vybrali její organizátoři jednotící ústřední téma. Letošní téma znělo „**Manželství, děti a rodinný život v nábožensky pluralitním státě**“.

Konferenci uspořádala Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity ve spolupráci se Společností pro církevní právo. S referáty vystoupilo devět přednášejících. Počtem účastníků, který se blížil padesátce, se letošní konference stala rekordní. Kromě zástupců právnických, teologických, filozofických a dalších fakult se konference zúčastnili mnozí zástupci právní praxe a studenti.

Úderem desáté hodiny konferenci zahájila JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., z Katedry ústavního práva a politologie, garantka oborů církevního práva vyučovaných na Právnické fakultě Masarykovy univerzity, soudkyně Nejvyššího správního soudu. Jménem pořádajících institucí pozdravili účastníky prof. JUDr. Jan Filip, CSc., vedoucí Katedry ústavního práva a politologie v Brně a prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, předseda Společnosti pro církevní právo.

Celou konferenci moderoval JUDr. Pavel Molek, Ph.D., z výše uvedené katedry.

První blok na tématický okruh „*Manželství*“ zahájil JUDr. Zábaj Horák, Ph.D., z Katedry právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze přednáškou na téma Forma uzavírání manželství v českých zemích v dějinném přehledu. Po něm hovořil Mgr. Petr Jäger z Katedry ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně na téma Perspektivy církevních sňatků v novém občanském zákoníku. Mgr. Jakub Kříž z odboru církví Ministerstva kultury přednesl příspěvek Smluvní manželství (Covenant marriage) v právním řádu USA. JUDr. Miloš Holub, Ph.D., advokát z Prahy, přednášel na téma Několik úvah o rozvodu manželství.

Druhý blok na tématický okruh „*Rodiče a děti*“ zahájil prof. JUDr. Jiří R. Tretera z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze přednáškou o náboženské svobodě dětí a jejím zajištění v právním řádu České republiky; následovala Mgr. Kamila Bubelová, Ph.D., vedoucí Katedry teorie práva a právních dějin Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, na téma Střet práva rodiče na výchovu a práva dítěte na svobodu vyznání pohledem sekulárním a kanonickým.

Třetí blok byl nazván „*Kanonické právo*“. Mgr. Monika Menke, Th.D., z Katedry církevního práva Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci přednášela na téma Forma uzavření manželství v katolické církvi v ČR, po ní vystoupil vedoucí uvedené katedry doc. Damián Němec, dr., s příspěvkem Změny kodexu kanonického práva ve věci manželství „nevěřících katolíků“ v letech 2006 a 2010. Následovala JUDr. Ing. Marie Kolářová, Th.D., kancléřka Arcibiskupství pražského, s výkladem o platnosti civilního manželství v kanonickém právu.

Po každém bloku byla zařazena diskuse.

Mezi účastníky konference byli JUDr. Pavel Vošalík, velvyslanec ČR u Apoštolského stolce, PhDr. Jiřina Štouračová, předsedkyně Moravsko-slezské křesťanské akademie, Mons. Jiří Mikulášek, generální vikář římskokatolické diecéze brněnské, ICDr. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., z Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, soudce Metropolitního církevního soudu v Praze, JUDr. Jiří Palla, soudce Nejvyššího správního soudu, JUDr. Metoděj Dudák, právník biskupství brněnského, JUDr. Michael Kučera z Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, JUDr. Michal Lamparter, Ph.D., dlouholetý organizátor konference Církev a stát v Brně, Mgr. Štěpán Šťastník, asistent soudce Ústavního soudu, stálý advokát Diecézního církevního soudu v Brně, doc. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D., z brněnské právnické fakulty, Mgr. Ladislav Vyhnanek z brněnské právnické fakulty, Mgr. Stanislav Hykyš, právní poradce České biskupské konference, Mgr. Petr Šimůnek z rektorátu Univerzity Karlovy v Praze, a mnozí další.

Zábaj Horák

The 16th Annual Conference on Church and State at the Law School of Masaryk University in Brno

Each year since 1995 at the beginning of September the Law School in Brno has hosted a full-day scientific conference entitled “Church and State”; it is attended by experts from throughout the Czech Republic who focus on legal matters of churches and their status in the state.

The 16th annual conference took place on 7 September 2010. Similar to last year, the conference again had a central unifying theme; this year it was “Marriage, Children and Family Life in a Religious Plurality State”.

The conference was organized by the Department of Constitutional Law and Political Science of the Law School of Masaryk University in cooperation with the Church Law Society. There were nine lecturers who presented papers and almost 50 participants, which was a record participation in the history of the conference. In addition to experts from schools of law, theology, philosophy and other schools there were several representatives from legal practice and some students.

The conference was opened by JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., justice of the Supreme Administrative Court, who also teaches at the Department of Constitutional Law and Political Science and is the head professor of the fields of church law that are taught at the Law School of Masaryk University. The participants at the conference were greeted by Professor JUDr. Jan Filip, CSc., the head of the Department of Constitutional Law and Political Science in Brno, and Professor JUDr. Jiří Rajmund Tretera, the chairman of the Church Law Society.

The conference was chaired by JUDr. Pavel Molek, Ph.D., from the Department of Constitutional Law and Political Science.

The first panel on “Marriage” was opened by JUDr. Zábaj Horák, Ph.D., from the Legal History Department of the Law School of Charles University in Prague; he presented a historical overview of the forms of marriage in the Czech lands. Mgr. Petr Jäger from the Department of Constitutional Law and Political Science of the Law School of Masaryk University in Brno discussed the perspectives of the new Civil Code on church marriages. Mgr. Jakub Kříž from the Department

of Churches of the Ministry of Culture spoke about covenant marriage in the legal system of the United States. JUDr. Miloš Holub, Ph.D., an attorney from Prague, presented “Several Considerations on Divorce”.

The second panel on “Parents and Children” was opened by Professor JUDr. Jiří R. Tretera from the Law School of Charles University in Prague; he discussed the religious freedom of children and its safeguarding in the legal system of the Czech Republic. Mgr. Kamila Bubelová, Ph.D., the head of the Department of Legal Theory and Legal History at the Law School of Palacký University in Olomouc, talked about the conflict between the right of a parent to raise a child and the right of the child to freedom of religion from both the secular and religious perspectives.

The third panel on “Canon Law” began with Mgr. Monika Menke, Th.D., from the Church Law Department of the Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology of Palacký University in Olomouc speaking about the form of marriage in the Catholic Church in the Czech Republic. Docent Damián Němec, Dr., presented his paper on the changes in the Code of Canon Law in 2006 and 2010 concerning marriage of “faithless Catholics”. JUDr. Ing. Marie Kolářová, Th.D., the Chancellor of the Prague Archdiocese, explained the treatment of the validity of a civil marriage in canon law. Each panel was followed by a discussion.

The participants at the conference included among many others the following guests: JUDr. Pavel Vošalík, the ambassador of the Czech Republic at the Holy See, PhDr. Jiřina Štouračová, the chairperson of the Moravian-Silesian Christian Academy, Mons. Jiří Mikulášek, the General Vicar of the Roman Catholic Diocese in Brno, ICDr. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., from the Theological School of the South Bohemian University in České Budějovice and a judge of the Metropolitan Church Court in Prague, JUDr. Jiří Palla, Justice of the Supreme Administrative Court, JUDr. Metoděj Dudák, a lawyer from the Brno Diocese, JUDr. Michael Kučera of the Hussite Theological School of Charles University in Prague, JUDr. Michal Lamparter, Ph.D., a longtime organizer of the Conference on Church and State in Brno, Mgr. Štěpán Šťastník, a clerk to a Justice of the Constitutional Court and a permanent attorney to the Diocesan Church Court in Brno, Docent JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D., from the Law School of Masaryk University, Mgr. Ladislav Vyhnaněk, from the Law School of Masaryk University, Mgr. Stanislav Hykyš, legal advisor to the Czech Bishops’ Conference, and Mgr. Petr Šimůnek, from the Office of the President of Charles University.

Ze Společnosti pro církevní právo

*Aus der Gesellschaft für Kirchenrecht
Dalla Società per il diritto delle Chiese*

Valná hromada Společnosti pro církevní právo zasedala

V pondělí 19. dubna 2010 se uskutečnilo zasedání Valné hromady SPCP. Místem jednání byla posluchárna č. 220 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Oznámení o svolání Valné hromady bylo umístěno na internetové stránky SPCP dne 13. 3. 2010 a téhož dne uveřejněno v Bulletinu SPCP.

Valná hromada vyslechla zprávu o činnosti SPCP za poslední dva roky, zprávu o hospodaření a zprávu revizorů hospodaření a udělila odstupujícímu výboru absolutorium.

V tajném hlasování bylo zvoleno vedení Společnosti v tomto složení:

Předseda: J.R.Tretera; místopředseda: Z. Horák; členové pracovního výboru: A. Furek, M. Holub, Š. Hůlka, J. Mindlová, S. Příbyl, S. Pšenička; náhradníci: A. Bašný, J. Czernin, M. Heldenburg, D. Němec, D. Spratek, J. Šafránek. Revizoři hospodaření: S. Pšenička, J. Šafránek; náhradníci revizorů hospodaření: M. Uhlířová, T. Zdražil.

Valná hromada rozhodla o změně sídla Společnosti, kterým je aktuální adresa její kanceláře 130 00 Praha 3, Sudoměřská 25.

SPCP měla ke dni konání Valné hromady 411 členů. Od poslední valné hromady do SPCP ze dne 26. března 2008 vstoupilo 23 nových členů, vystoupilo 5 členů, zemřelo 6 členů. Každému zesnulému členovi byla věnována osobní vzpomínka a památka všech byla uctěna.

Přednáška v cyklu Působení práva ve společnosti a církvi

61. večer z cyklu přednášek a diskusí proběhl hned po malé přestávce po skončení valné hromady. Na téma „Aktuální otázky českého konfesního práva“ přednášel Mgr. Jakub Kříž z odboru církví Ministerstva kultury ČR. Následovala bohatá diskuse.

Revue církevního práva

Od čísla 3/2010 časopis obsahuje opět všechny tradiční rubriky. Pouze rubrika Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva vycházet nebude, protože text je již připravován ke knižnímu vydání, k němuž má dojít v nejbližších měsících.

Výsledek soutěže o nejlepší právnický časopis v České republice a ve Slovenské republice

Společnost českých, německých, slovenských a rakouských právníků „Karlovarské právnické dny“ uspořádala ve dnech 17. a 18. června 2010 v hotelu Thermal v Karlových Varech svou XVIII. konferenci.

Během konference byly m. j. uděleny prestižní ceny 2010 nejlepším právnickým časopisům. Za Českou republiku cenu získal časopis Právní rozhledy, za Slovenskou republiku časopis Justičná revue. Děkujeme čtenářům, kteří v soutěži hlasovali pro náš časopis. Bližší informace jsou dostupné na internetové stránce www.kjt.cz.

JUDr. Vladimír Zoufalý, viceprezident Karlovarských právnických dnů, osobně gratuloval naši Společnosti k umístění Revue církevního práva na 5. místě mezi 26 soutěžícími časopisy. Stalo se tak 15. července 2010 při návštěvě místopředsedy SPCP Dr. Záboje Horáka v sídle organizace Karlovarských právnických dnů v Praze 1, Národní 10.

Gratulujeme členům Společnosti pro církevní právo

ICLic. Mgr. Jiří Dvořáček, odborný asistent na Katedře církevního práva Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, obhájil 2. prosince 2009 na Papežském východním institutu v Římě disertaci na téma „Il divorzio del vincolo matrimoniale nelle Chiese ortodosse e le sue conseguenze giuridiche per la Chiesa cattolica“ s hodnocením summa cum laude. 12. května 2010 mu byl udělen titul Doctor in Jure Canonico Orientali (ICDO).

R. D. Jiří Hájek, farář ve Stříbře-Černošíně-Erpužicích, který patří k zakládajícím členům naší Společnosti pro církevní právo, byl k 22. 4. 2010 vyznamenán za své dlouholeté zásluhy. Diecézní biskup plzeňský mu udělil titul arciděkan.

JUDr. Markéta Trimble Landová, Ph.D., JSD, byla 13. června 2010 slavnostně promována na Stanford University, Kalifornie, USA, poté co úspěšně složila doktorské zkoušky a obdržela titul Doctor of the Science of Law. Od července

2010 pracuje jako Associate Professor of Law na William S. Boyd School of Law, University of Nevada, v Las Vegas v Nevadě, USA.

PhDr. Václav Babička, ředitel odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky, úspěšně dokončil studium na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy. 7. července 2010 mu byl ve Velké aule pražského Karolina udělen titul magistra.

Gratulace k životním výročím

1. března 2010 oslavila své 80. narozeniny doc. Mgr. Zdenka Kareninová z Divadelní akademie múzických umění.

10. dubna 2010 oslavil své 70. narozeniny Ing. Jiří Vaingát, tajemník naší Společnosti.

8. června 2010 oslavil své 70. narozeniny předseda naší Společnosti a šéfredaktor Revue církevního práva P. prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, OP, garant oboru církevní právo na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

18. června 2010 oslavil své 50. narozeniny P. doc. Damián Němec, dr, OP, proděkan Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a vedoucí katedry církevního práva této fakulty.

11. srpna 2010 oslavil své 80. narozeniny Dr.iur. Richard Buchsbaum z Bonnu, čestný člen Společnosti pro církevní právo.

Úmrtí

10. února 2010 zesnul v Plzni Mons. Antonín Rosarius Hýža OP. Krátce předtím složil v kapli hospice sv. Lazara v Plzni do rukou provinciála České provincie Řádu dominikánů slavné řeholní sliby.

31. července 2010 zesnul v Praze v nemocnici Milosrdných sester sv. Karla Boro-mejského pro krátké nemoci ve věku 87 let pan Ing. Josef Hyzler, jeden ze zakládajících členů naší Společnosti pro církevní právo, autor loga naší společnosti i obálky Revue církevního práva, dlouholetý předseda Klubu Za starou Prahu. Na stránkách tohoto čísla přinášíme vzpomínku na něho z pera paní Ing. Jany Mindlové, CSc.

16. ročník konference Církev a stát, Brno 2010

Dne 7. září 2010 uspořádala Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, katedra ústavního práva a politikologie, konferenci na téma „Manželství, děti a rodinný život v nábožensky pluralitním státě“.

Organizace se ujali JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., Mgr. Petr Jäger, JUDr. Pavel Molek a Mgr. Ladislav Vyhnánek. S příspěvkem vystoupilo 9 přednášejících z celé republiky.

red

From the Church Law Society

General Meeting of the Church Law Society

The General Meeting of the Church Law Society took place on 19 April 2010 in room 220 at the Law School of Charles University. An announcement of the General Meeting was placed on the internet website of the Society on 13 March 2010 and on the same day it was also published in the Society's Bulletin.

The General Meeting was presented with a report of the Society's activities during the past two years and a report concerning the economy; it thanked the outgoing committee.

In a secret ballot the Society elected the following leadership:

Chairman: J.R. Tretera; vice-chairman: Z. Horák; members of the Working Committee: A. Furek, M. Holub, Š. Hůlka, J. Mindlová, S. Příbyl, S. Pšenička; alternates: A. Bašný, J. Czernin, M. Heldenburg, D. Němec, D. Spratek, J. Šafránek; Supervisors: S. Pšenička, J. Šafránek; alternates: M. Uhlířová, T. Zadražil.

The General Meeting approved the change of the seat of the Society, which is now at the following address: CZ-130 00 Prague 3, Sudoměřská 25.

As of the date of the General Meeting, the Church Law Society had 411 members; since the last General Meeting on 26 March 2008, 23 new members joined the Society, five left the Society and six members passed away.

Every member of the Society who has passed was individually commemorated during the General Meeting.

A Lecture from the Lecture Series The Effects of Law on Society and the Church

The 61st evening of lectures and discussions took place following the General Meeting. Mgr. Jakub Kříž from the Department of Churches of the Ministry of Culture of the Czech Republic talked about "Current Issues of Czech State Law on Churches and Religious Societies." There was a lively discussion following his presentation.

Church Law Review

Starting with this issue (3/2010) the Review again contains all the regular sections with the exception of the excerpts "From the Prepared Dictionary of Church Law"; the excerpts will no longer appear in the Review because the Dictionary is being prepared for publication as a book; it should be published in the next few months.

The Result of the Contest for the Best Law Journal in the Czech Republic and the Slovak Republic

On 17 and 18 June 2010 the Society of Czech, German, Slovak and Austrian Lawyers "Karlsbader Juristentage" held its XVIII Conference in the Thermal Hotel in Karlovy Vary.

During the conference the 2010 prestigious awards were awarded to the best legal journals. The award for the Czech Republic was given to the journal *Právní rozhledy*, and for Slovakia the award was given to the journal *Justična revue*. We thank our readers who voted for the Church Law Review. Additional information is available at www.kjt.cz.

JUDr. Vladimír Zoufalý, the vice-president of "Karlsbader Juristentage," congratulated the Church Law Society for the standing of the Church Law Review, which appeared in 5th place out of 26 competing journals. JUDr. Vladimír Zoufalý met Dr. Záboj Horák, the vice-chairman of the Church Law Society, on 15 July 2010 at the seat of "Karlsbader Juristentage" at Prague 1, Národní 10.

Congratulations to the Members of the Church Law Society

On 2 December 2009 ICLic. Mgr. Jiří Dvořáček, a researcher at the Church Law Department of the Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology of Palacký University in Olomouc, successfully defended summa cum laude his dissertation at the Pontifical Oriental Institute in Rome; the dissertation is entitled "Il divorzio del vincolo matrimoniale nelle Chiese ortodosse e le sue conseguenze giuridiche per la Chiesa cattolica." On 12 May 2010 he received the degree Doctor in Jure Canonico Orientali (ICDO).

On 22 April 2010 the bishop of the Pilsen diocese recognized the achievements of and awarded the title of archdean to R. D. Jiří Hájek, parish priest in Stříbro-Černošín-Erpužice, one of the founding members of the Church Law Society.

On 13 June 2010 JUDr. Markéta Trimble Landová, Ph.D., JSD, successfully defended her doctoral (JSD) dissertation and was graduated from Stanford Law School in California. In July 2010 she joined as an associate professor the faculty of the William S. Boyd School of Law, University of Nevada/Las Vegas.

On 7 July 2010 PhDr. Václav Babička, the director of the Department of Archive Administration and Records Management of the Ministry of the Interior of the Czech Republic, successfully completed his studies at the Catholic Theological School of Charles University and received a master's degree in the Great Hall of the Carolinum in Prague.

Congratulations on Important Life Milestones

On 1 March 2010 Docent Mgr. Zdenka Kareninová, a faculty member of the Theatre Faculty of the Academy of Performing Arts, celebrated her 80th birthday.

On 10 April 2010 Ing. Jiří Vaingát, the secretary of the Church Law Society, celebrated his 70th birthday.

On 8 June 2010 P. Professor JUDr. Jiří Rajmund Tretera, OP, the Professor of Church Law at the Department of Legal History of the Law School of Charles University in Prague, Chairman of the Church Law Society and Editor-in-Chief of the Church Law Review, celebrated his 70th birthday.

On 18 June 2010 P. Docent Damián Němec, Dr., OP, an Assistant Dean of the Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology of Palacký University in Olomouc and the head of the Church Law Department of the School, celebrated his 50th birthday.

On 11 August 2010 Dr. iur. Richard Buchsbaum from Bonn, an honorary member of the Church Law Society, celebrated his 80th birthday.

Obituaries

On 10 February 2010 Mons. Antonín Rosarius Hýža, OP, passed away in Pilsen. Just shortly before his death he took his Dominican Order oaths before the Provincial of the Czech Province of the Dominican Order in the chapel of the St. Lazarus Hospic in Pilsen.

On 31 July 2010 Ing. arch. Josef Hyzler, one of the founding members of the Church Law Society, passed away at the Hospital of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo in Prague. He was 87 years old. He authored the logo of the Church Law Society and designed the cover of the Church Law Review. He was

for many years the chairman of the Club for Old Prague. In this issue we present a commemoration of Mr. Hyzler by Ing. Jana Mindlová, CSc.

The 16th Annual Conference on Church and State, Brno 2010

On 7 September 2010 the Department of Constitutional Law and Political Science of the Law School of Masaryk University in Brno organized a conference on "Marriage, Children and Family Life in a Religious Plurality State".

JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., Mgr. Petr Jäger, JUDr. Pavel Molek and Mgr. Ladislav Vyhnaněk were in charge of the organization of the Conference. There were nine experts who presented their papers at the Conference.

red

Krátké zprávy

Kurze Nachrichten

Le notizie corte

Nový metropolita arcibiskup pražský a předseda ČBK

13. února 2010 papež Benedikt XVI. jmenoval nového metropolitu české církevní provincie a pražského arcibiskupa. Stal se jím Mons. ThLic. Dominik Jaroslav DUKA, OP, narozený 26. dubna 1943 v Hradci Králové. Svého úřadu se ujal 10. dubna 2010. Na zasedání České biskupské konference 21. dubna 2010 byl zvolen jejím předsedou.

V době svého studia na Cyrilometodějské římskokatolické bohoslovecké fakultě v Litoměřicích byl tajně přijat za člena Řádu Bratří kazatelů dominikánů (1969). Po svém vysvěcení na kněze (1970) působil pět let v duchovní správě v Jáchymově a v několika dalších farnostech na tehdejší nejzápadnější výspě pražské arcidiecéze. Po ztrátě státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti (1975) pracoval 15 let jako dělník Škodových závodů v Plzni. Po celou tuto dobu patřil k vůdčím osobnostem zasazujícím se o obnovu dominikánského řádu v skrytosti. V roce 1979 získal licenciát teologie na Papežské teologické fakultě ve Varšavě, v letech 1981–82 byl vězněm.

V letech 1986–1998 byl provinciálem dominikánského řádu. Po převratu se jako předseda Konference vyšších řeholních představených zasloužil o vrácení 265 klášterů v celé ČSFR do rukou původních vlastníků, což umožnilo založení noviciátů a zřízení řady církevních škol. Na vysoké škole působil jako odborný asistent biblistiky a má mimořádnou zásluhu o publikaci Jeruzalémské bible v češtině.

Roku 1998 byl povolán za diecézního biskupa královéhradeckého.

Přednášky předsedy Apelačního soudu státu Vatikánského města

24. března 2010 přednášel ve sborově Právnické fakulty Univerzity Karlovy předseda Apelačního soudu státu Vatikánského města Mons. José María SERRANO RUIZ na téma „Vatikánský právní řád: původ a základní charakteristiky.“

Ve své přednášce vysvětlil podstatný rozdíl mezi kanonickým právem jako právem Katolické církve a vatikánským právem jako světským právním systémem, který vznikl současně se založením vatikánského státu v roce 1929. Soustředil se na ústavu tohoto státu, procesní soudní řád a další zákonodárství, kterým je na území Vatikánského města postupně nahrazována subsidiární účinnost italského práva. Vysvětlil právní rozdíl mezi Apoštolským stolcem a vatikánským státem.

V témže týdnu přednášel tento významný jurista a kanonista také na Metropolitaním církevním soudu v Praze a na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni.

Brief News

The New Archbishop of Prague and the Chairman of the Czech Bishops' Conference

On 13 February 2010 Pope Benedictus XVI appointed a new metropolitan archbishop of the Czech church province, Mons. ThLic. Dominik Jaroslav DUKA, OP, born on 26 April 1943 in Hradec Králové. Mons. Duka took office on 10 April 2010 and was elected the chairman of the Czech Bishops' Conference at its conference on 21 April 2010.

While a student at Sts Cyril and Methodius Roman Catholic School of Theology in Litoměřice he was secretly accepted in 1969 as a member of the Order of the Preachers Dominicans. Following his ordination as a priest in 1970 he worked in spiritual administration in Jáchymov and in several parishes in the westernmost part of the Prague Archdiocese. After he lost state approval that was necessary for clergy activity in 1975 he worked for 15 years as a worker in the Škoda factory in Pilsen. Throughout this period he was one of the foremost persons secretly fighting for reinstatement of the Dominican Order. In 1979 he received a licentiate of theology at the Pontifical Theological School in Warsaw. In 1981–1982 he was imprisoned.

In 1986–1998 he was a Provincial of the Dominican Order. After the fall of the communist regime, as the chairman of the Conference of Higher Order Superiors, he successfully lobbied for 265 monasteries in the Czech Republic to be returned to their original owners; this change allowed the establishment of novitiates and a number of church schools.

While at university he was a researcher for Biblical studies and is credited with greatly contributing to the translation into Czech and publication of the Jerusalem Bible.

In 1998 he was appointed the Bishop of Hradec Králové Diocese.

Lectures by the Chairman of the Appellate Court of Vatican City

On 24 March 2010 Mons. José María Serrano Ruiz, the chairman of the Appellate Court of Vatican City, gave a lecture in the faculty lounge of the Law School of Charles University. The topic of his lecture was “The Legal System of the Vatican: Origins and Basic Characteristics.”

In his lecture he explained the significant distinction between canon law as the law of the Catholic Church and the secular legal system as the law of Vatican City, which developed when the state of the Vatican was established in 1929. He focused on the constitution of this state, court procedural rules and other legislation that has gradually replaced Italian law, which has been applied as a subsidiary source of law in the Vatican territory. He explained the differences between the Holy See and the Vatican state.

Mons. Serrano Ruiz, an important jurist and canon law expert, also lectured at the Metropolitan Church Court in Prague and at the Law School of the West Bohemian University in Pilsen.

INTERNETOVÁ STRÁNKA SPOLEČNOSTI PRO CÍRKEVNÍ PRÁVO

na adrese

<http://spcp.prf.cuni.cz>

obsahuje ve svých rubrikách mimo jiné:

1. Právní předpisy ČR z oblasti konfesního práva od roku 1855 do současnosti, judikaturu českých a československých soudů v této oblasti i Evropského soudu pro lidská práva týkající se náboženské oblasti.
2. Dokumenty z oblasti konfesního i církevního práva.
3. Seznam české i zahraniční literatury v oblasti církevního a konfesního práva.
4. Informace o Společnosti pro církevní právo (kontakt, složení orgánů, Stanovy společnosti).
5. Informace o akcích a přednáškách organizovaných Společností pro církevní právo.
6. Odkazy na internetové stránky vysokých škol, vědeckých institucí, knihoven a státních úřadů, které se problematikou církevního a konfesního práva zabývají.

*Stránka je průběžně doplňována a aktualizována.
Obsahuje české a anglické znění.*

Naše akvizice

Our Acquisitions – Unsere Akquisitionen – Le nostre acquisizioni

ČITBAJ, František (ed.), *Manželstvo v kánonickom práve*. Vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou 12.3.09, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, 2009, 189 s., ISBN 978-80-969953-5-6.

ČITBAJ, František, *Cirkev nie sú steny a strecha, ale viera a život...*, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, 2010, 255 s., ISBN 978-80-555-0148-2.

DOLISTA, Karel (ed.), *Katalog mužských a ženských řeholních institutů začleněných do konferencí vyšších představených v České republice*, KVPMŘ a KVPŽŘ, 2010, 56 s.

FRAŇKOVÁ MALINOVÁ, Gabriela (ed.), *Manželství. Jeho podoba, proměny a pastorační problémy v evangelické perspektivě*, Českobratrská církev evangelická v Praze, 2010, 58 s., ISBN 978-80-87098-14-4.

FROMMER, Benjamin, *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*, Academia, Praha, 2010, 502 s., ISBN 978-80-200-1838-0.

GROCHOLEWSKI, Zenon, Cardinal, *Universitatea azi – Universităt heute*, Editora Fundatisti pentru Studi Europee, Cluj-Napoca, 2010, 181 s., ISBN 978-606-526-050-4.

HORÁKOVÁ MAIXNEROVÁ, Šárka, *Hoří dešť aneb zpráva o „Akci K“, noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy měl být internován Bůh*, Vyšehrad, Praha, 2010, 272 s., ISBN 978-80-7429-038-1.

KOLÁŘ, Petr, KRÍŽ, Jakub (eds.), *Narovnání vztahu mezi církvemi a státem*, CEVRO Institut, o.p.s., Praha, 2009, 163 s., ISBN 978-80-87125-08-3.

KŘÍŽ, Jakub (ed.), *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie – Religion and Public Authority in European Union Countries*, Sborník textů z konference, Ministerstvo kultury České republiky, Praha, 2009, 253 s., ISBN 978-80-86310-86-2.

Z obsahu:

VALEŠ, Václav, *Vyrovnání s majetkovými křivdami spáchanými na církvi v době komunistické totality v nových zemích EU se zaměřením na odlišnosti v právní úpravě jednotlivých zemí*,

KŘÍŽ, Jakub, *Majetkové vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi v České republice*,

TRETERA, Jiří Rajmund, *Financování církví v zemích Evropské unie*,

BENDOVIÁ, Pavla, *Financování církví a náboženských společností v České republice*.

LANDAU, Peter, *Grundlagen und Geschichte des evangelischen Kirchenrechts und des Staatskirchenrechts*, Jus Ecclesiasticum, Band 92, Mohr Siebeck, Tübingen, 476 s., ISBN 978-3-16-149455-0, ISSN 0449-4349 (jus Ecclesiasticum).

MADLEŇÁKOVÁ, Lucia, *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*, Linde, Praha, 2010, 183 s., ISBN 978-80-7201-805-5.

MACH, Peter, NEMEC, Matúš, PEKARIK, Matej (eds.), *Pocita Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, 580 s., ISBN 978-80-8082-335-1.

NĚMEC, Damián, *Konkordátní smlouvy Svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990–2008)*, Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, Bratislava, 2010, 542 s., ISBN 978-80-89096-45-9.

NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla, *Židovské tradice a zvyky*, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha, 2010, 271 s., ISBN 978-80-246-1518-9.

PŘIBYL, Stanislav, *Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989*, Vydavatelství L. Marek, Brno, 2010, 168 s., ISBN 978-80-87127-26-1.

RUML, Ondřej (ed.), *K svobodě je dlouhé putování*. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele a kazatelky ČCE, Knižnice Spolku evangelických kazatelů č. 15, EMAN, Benešov, 2010, 144 s., ISBN 978-80-86211-68-8.

SLÁDEK, Karel (ed.), *Monoteistická náboženství a stát*, Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2009, 344 s., ISBN 978-80-87378-19-9.

TOMÁŠEK, Michal et al., *Czech Law Between Europeanization and Globalization*, Charles University in Prague, Karolinum Press, Praha, 2010, 368 s., ISBN 978-80-246-1785-5.

Z obsahu:

TRETERA, Jiří Rajmund, *Czech state ecclesiastical law at the beginning of the 21st century*,

HORÁK, Záboj, *Core institutions of churches and religious societies in the USA*.

VÁCLAVÍK, David, *Náboženství a moderní česká společnost*, Grada Publishing a.s., Praha, 2010, 243 s., ISBN 978-80-247-2468-3.

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA, ročník XVI., č. 47 – 3/2010.

Recenzovaný odborný časopis.

Nositel prestižní ceny Společnosti německých, českých, slovenských a rakouských právníků Karlovarské právníké dny za nejlepší odborný právnícký časopis vydávaný v České republice za rok 2003 v soutěži českých a slovenských právníckých časopisů.

Vychází třikrát ročně.

Vydává Společnost pro církevní právo, 130 00 Praha 3, Sudoměřská 25, IČ 62934121.

E-mail SPCP@prf.cuni.cz; <http://spep.prf.cuni.cz>.

Šéfredaktor: Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera.

Redaktor: Mgr. Stanislav Pšenička.

Redakční rada: JUDr. Miloš Holub, Ph.D.

ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M.

JUDr. Štěpán Hůlka, Ph.D., LL.M.

ICDr. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D.

Prof. JUDr. Valentin Urfus, CSc.

Administrace: Ing. Jiří Vaingát.

Distribuce: Ing. Stanislav Hruška, Jana Nosková.

Toto číslo bylo redakčně uzavřeno ke dni 15. září 2010.

Tiskne: JPM Tisk, Na Popelce 7, 150 00 Praha 5.

Grafická úprava obálky: † Ing. arch. Josef Hyzler

ISSN 1211-1635, reg. č. MK ČR E 7429.

© Společnost pro církevní právo, Praha 2010.